

tidsskrift.dk

Om tilblivelsen af fællesregeringen for hertugdømmerne af 22. oktober 1848.

Historisk Tidsskrift, Bind 11. række, 6 (1960)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_11rk_0006-PDF/hto_11rk_0006_80509.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=80509>

pdf genereret den : 28/5-2008

Om tilblivelsen af fællesregeringen for hertugdømmerne af 22. oktober 1848.

AF

HOLGER HJELHOLT

Kilder og fremstillinger.

Til belysning af ovennævnte emne udkom allerede kort efter begivenhederne aktstykkесamlinger såvel fra dansk som slesvig-holstensk side. Trykt som manuskript udkom 1848 »Brevskaber om de slesvigske Forhold«, og næste år kom i boghandelen den nogle få dokumenter mere omfattende samling »Actstykker vedk. Det Slesvigske Spørgsmaal« (citeres som Actstykker); den slesvig-holstenske samling, der skyldes den provisoriske regerings ud-sending i Berlin, Rudolph Schleiden, hedder »Aktenstücke zur neuesten Schleswig-Holsteinischen Geschichte«. Zweites und drittes Heft. Die Zeit der provisorischen Regierung von Schleswig-Holstein 1848. Leipzig, 1852 (citeres som Aktenstücke). En udførlig fremstilling finder man derefter i det af generalstaben udgivne værk »Den dansk-tydske Krig i Aarene 1848-50«. I, 2, 3, og II, 1 (1871—73) (citeres som Krigen 1848—50). Noget senere behandles emnet af Alex. Thorsøe i hans »Kong Frederik den Syvendes Regering«. I (1884) og på ny, men kortfattet af N. Neergaard i »Under Junigrundloven«. I (1892), s. 263—284. Året før havde Rudolph Schleiden behandlet det indgående i sine »Erinnerungen eines Schleswig-Holsteiners. Zweite Folge. Schleswig-Holsteins erste Erhebung 1848—1849«. (Wiesbaden 1891) (citeres som Schleiden). Fra svensk side er emnet berørt i to disputatser, nemlig Hjalmar Haralds: »Sveriges utrikespolitik 1848« (1912) og Erik O. Löfgren: »Sverige-Norge och danska frågan 1848—49« (1921). De danske statsrådsforhandlinger fra den pågældende tid er for nylig trykt i det af rigsarkivet ved

Harald Jorgensen udgivne værk: «Statsrådets Forhandlinger». I. (1954).

Af utrykt materiale, som er brugt ved den følgende fremstilling, skal nævnes Carl Moltkes i rigsarkivet beroende privatarkiv. For tilladelsen til at benytte dette udtaler jeg min bedste tak til grevinde Nina Moltke, New York. Endvidere er brugt H. C. Reedtz' privatarkiv, ligeledes i rigsarkivet, samt den engelske gesandt i Berlin, lord Westmorlands samling af «Correspondence on the Affairs of Denmark and Schleswig Holstein relating to the Treaty of Peace, signed by Lord Westmorland». Denne samling erhvervedes i 1952 af rigsarkivet og findes her som tillæg til udenrigsministeriets arkiv. England: Akter vedr. det dansk-tyske forhold, hørende til Earl of Westmorlands (d. 1859) embedsarkiv. 1848—51 (52). 6 bd. (citeres som Westmorland). Den russiske gesandt i København Ungern-Sternbergs rapporter findes i afskrifter i rigsarkivet. Den svenske gesandt i Københavns depecher har jeg haft til låns i det danske rigsarkiv. Under gentagne studieophold i London har jeg gennemgået de pågældende akter i Foreign Office (citeres som F. O.) i Public Record Office. Af det danske udenrigsministeriums arkiv (i rigsarkivet) henviser jeg navnlig til pk. «Alm. Korrespondancesager. Litr. K. Krigen 1848—50. Korrespondancesager 3/7-18/12 1848» (citeres som U. Min. Krigen 1848—50. Korr. sager). Den provisoriske regerings arkiv findes nu i Schlesw. Holst. Landesbibliothek i Kiel under betegnelsen «Herzoglich Schleswig-Holsteinisches Hausarchiv». Abteilung III. Litr. EE. Nr. 1 o.s.v. Jeg har haft de pågældende arkivalier udlånt til min benyttelse i rigsarkivet og bringer biblioteksdirektør, dr. O. Klose min bedste tak for den ved udlånet beviste velvilje. Arkivalierne vil blive citerede som EE. 1 o.s.v.

Ved citater er retskrivningen lempet efter den moderne. — Af det citerede kildemateriale forefindes ofte både koncept og original. Jeg bemærker, at det stundom kan være tilfældigt, om jeg har citeret koncepten eller originalen.

1. Våbenstilstandskonventionen af 26. august 1848.

Ved martsministeriets dannelse var ledelsen af dansk udenrigspolitik gået over til den unge grev *Frederik Marcus Knuth*¹. Han var da godt 35 år gammel og havde i knap et år været amtmand i Sorø; større erfaring i diplomatiet besad han næppe.

¹ Sml. hans beretn. i Hist. Tidsskr. 4. r. V, 460 ff.

Den svenske gesandt, baron Lagerheim, omtaler ved en bestemt lejlighed den unge udenrigsministers mangel på erfaring og på kendskab til de diplomatiske former¹. Ved hans afgang som minister i november 1848 karakteriserer sir Charles Wynn, der gennem mange år var engelsk gesandt i Danmark, ham som en »meget agtværdig mand, og med mere erfaring og i roligere tider vilde han være en værdifuld statsmand«².

Systemskiftet i marts medførte, at udenrigsministeriets hidtidige direktør, Dankwart, der for øvrigt flere gange havde søgt sin afsked, fik denne den 8. april³. Direktørstillingen besattes ikke, men, som det hedder i den pågældende forestilling, man anså det for ønskeligt interimistisk at beskikke en erfaren og kyndig mand, der under navn af depechesekretær kunde forestå departementet, når ministeren var fraværende, og til hvem også de fremmede diplomater kunde henvende sig. Til denne stilling udnævntes *Holger Chr. Reedtz*. Reedtz var en halv snes år ældre end Knuth og havde i en længere årrække, fra 1828 til 1842, været ansat i udenrigsdepartementet. Nævnte år tog han sin afsked på grund af, at Christian VIII havde grebet ind i sagen om sundtoldens afløsning. I 1826 havde han udgivet traktatsamlingen »*Répertoire historique et chronologique des Traités conclus par la Couronne de Dannemarc depuis Canut-le-Grand jusqu'à 1800*«. Forestillingen om hans udnævnelse til depechesekretær siger, at han ved sine talenter og ved sit kendskab til forretningerne fremfor nogen vilde være skikket til denne post. Desuden befandt han sig, hedder det, for tiden i en lykkelig uafhængighedstilstand, så han var i stand til at anvende sine kræfter til fædrelandets bedste.

Om det er Dankwart, der har anbefalet Reedtz som efterfølger, eller Knuth selv har haft ideen, får stå hen. I et brev af 3. april til senator M. J. Jenish i Hamborg, der ejede Kalø, meddeler Reedtz, at han for 3 dage siden har forladt Jylland, da han er kaldt til København, men nævner intet om, hvem

¹ Depeche nr. 151, 21/9.

² Depeche nr. 176, 10/11. F.O. 22/164.

³ Dpt. f. u. A., pk. Direktører i Dpt. 1800—1848.

der har kaldt ham, eller om grunden¹. Man finder heller ikke i brevet udtryk for noget bestemt politisk program, medmindre man tør lægge dette ind i følgende ytring: »Selv om også øjeblikket er alvorligt, må besindige og indflydelsesrige mænd ikke for dagen i dag tabe den i morgen af syne og ikke glemme, at efter den stærkeste ophidselse må der senere indtræde ro. Det påhviler fremfor alt sådanne mænd at arbejde på at undgå, hvad der blot vilde fremkalde uudslukkeligt nationalhad og de frygteligste reaktioner«. Reedtz er fra sin senere virksomhed kendt som helstatsmand. Den svenske gesandt, Lagerheim, refererer i august udtalelser af Reedtz, der viser denne som modstander af Slesvigs »inkorporation«². Reedtz skal også have sagt, at undladelsen heraf var en *conditio sine qua non* for hans forbliven i udenrigsministeriet.

Efter at krigen i april 1848 var begyndt mellem Tyskland og Danmark, blev Englands tilbudte mægling ret hurtigt accepteret af de stridende parter. Der begyndte herefter underhandlinger i London. Men uanset disse eller jævnsides med dem indledtes der i juni under svensk mægling forhandlinger i Malmø mellem Danmark og Preussen om afslutning af en våbenstilstand. Fra preussisk side var underhandleren grev Pourtalès, fra dansk Holger Reedtz. I den afsluttende fase af forhandlingerne, der førte til konventionen af 2. juli³, deltog også grev Knuth. Når der opnåedes et resultat, skyldtes det, at der fra svensk side øvedes stærk pression på Danmark for at få dette til at gøre indrømmelser.

Fra et ejderdansk synspunkt var resultatet i Malmø lidet bevendt. Jeg skal nøjes med at omtale artikel 7, der fastsatte et fælles styre for de to hertugdømmer. Det hedder her, at Danmark og Preussen er enige om, at administrationen, som den bestod før marts, genoprettes, så længe stilstanden varer.

¹ Reedtz' privatarkiv: Papirer stammende fra Reedtz' virksomhed som diplomat og udenrigsminister. 1848—49(50).

² Depeche nr. 125. 12 8.

³ Actstykker, 65 f.

Den fælles regering skal bestå af 5 medlemmer, der vælges blandt begge hertugdømmers notabler, og som nyder almindelig agtelse og tillid; de skal administrere hertugdømmerne efter de bestående love og forordninger i kongen af Danmarks navn som hertug af Slesvig og Holsten. Kongen af Danmark vælger 2 medlemmer for Slesvig, Preussen 2 for Holsten. Disse 4 vælger en 5. som præsident. Kan de ikke enes herom, skal England opfordres til at vælge det 5. medlem blandt hertugdømmernes beboere. Hverken de medlemmer af administrationen, der var i funktion før 17. marts, eller de, som siden har dannet regeringen, kan få sæde i den nye. Denne skal træde i funktion senest 14 dage efter konventionens underskrivelse.

Konventionen var forment som en overenskomst, der skulde sluttes mellem de kommanderende generaler. Grev Pourtalès skulde også først have sin regerings approbation, og denne skete kun på visse betingelser, som Danmark så måtte acceptere¹. Derefter afrejste han og Reedtz til Jylland for at få generalerne til at udføre overenskomsten. Den preussiske general Wrangel krævede imidlertid nu — trods regeringens approbation — en række vigtige ændringer i konventionen. Herpå strandede sagen, og fra den 24. juli kl. 10 aften indtrådte der formelt igen krigstilstand mellem Danmark og Preussen-Tyskland.

Hvorvidt man i Malmø under forhandlingerne har drøftet personerne i den aftalte regering, har jeg ikke kunnet se. I en depeche fra Wynn af 11. juli siger han, at Reedtz nu sammen med grev Pourtalès skal drøfte medlemmerne af den nye regering². Wynn omtaler her også den danske offentlige menings store misfornøjelse med konventionen. Man finder, skriver han, at den burde have været lige så svarende til »deres ønsker, som hvis de havde en overmægtig hær og alle pekuniære hjælpemidler«. Om grev Knuth ytrer han rosende, at selv om han fra først af mere eller mindre har hørt til det ultradanske parti, har han siden indset nødvendigheden af indrømmelser og handler

¹ Haralds: anf. arb., 190 ff.

² Depeche nr. 98, 11/7. F.O. 22 163.

nu, som han har gjort fra begyndelsen, som en ærlig, samvittighedsfuld partner.

Den 14. juli skrev premierministeren A. W. Moltke til sin nevø, Carl Moltke, den tidligere chef for det slesvig-holsten-lauenborgske kancelli¹. Carl Moltke opholdt sig på dette tidspunkt hos sin anden grandonkel Otto Moltke på Espe. A. W. Moltkes brev kendes formentlig kun af Carl Moltkes svar af 16. juli. A. W. Moltke har foreslået ham at blive chef for fællesregeringen og har i øvrigt udtalt sig om, hvilke medlemmer der kunde tænkes i denne i overensstemmelse med, hvad statsrådet havde vedtaget i et møde samme dag². Når Carl Moltke giver skriftligt svar i stedet for at tage til København og drøfte sagen, skyldtes det betragtningen: *litera scripta manet*.

A. W. Moltkes forslag om ham som præsident har, skriver han, overrasket både ham selv og Otto Moltke. De var begge af den opfattelse, at han ifølge konventionens artikel 7 som medlem af den tidligere administration var udelukket fra den nye regering. Men det må han altså antage, at han ikke er. Han skal være rede til at overtage præsidenthvervet på 2 betingelser, som han stiller i sagens interesse. Den 1. går ud på, at valget af personalet (de subalterne) ved den nye regering helt overlades til ham, og at han får lov at stille forslag om de to medlemmer, som kongen skal udnævne for Slesvig, og om hvilke to man skal søge at få Preussen til at udnævne. »Det er uomgængeligt nødvendigt at give mig en væsentlig indflydelse på valget af mine eventuelle medarbejdere, og en fuldstændig på udnævnelsen af de subalterne, hvis jeg skal overtage et så vanskeligt hverv med nogen udsigt til et ønsket resultat«.

Om de eventuelle medlemmer af regeringen siger Carl Moltke bl.a., at det er nødvendigt at udnævne »en dansk og dansk-sindet mand« til medlem, men han skal være slesviger. Biskop Jørgen Hansen på Als vilde han kun foreslå i mangel af bedres havelse. Amtsforvalter Holstein i Tønder, der var afskediget

¹ Se kejt. til Carl Moltkes svar 16 7 i dennes privatarkiv, pk. Immediat-kommissionen.

² Statsrådets Forhandl. I, 370.

af den provisoriske regering, vil han ikke henregne til »notablerne«. I stedet for ham foreslår han C. O. Dumreicher, der i marts havde taget sin afsked som 1. deputeret i det slesvig-holstenske kancelli, men var blevet i København. Som medlemmer for Holsten, hvilke Preussen jo skulde udnævne, burde man bestrebe sig for at få Prehn (landkommissær, etatsråd Thomas Prehn i Plön), men ikke Eugen Reventlow (til Altenhof). I stedet for ham anbefalede Carl Moltke Adolph Blome, »der også har udtalt sig meget anerkendelsesværdigt i den sidste ganske vist ulovlige ständerforsamling i Rendsborg, og hvis udnævnelse vilde være England og Rusland behagelig«. Buchwaldt-Prondorf vilde også være ham velkommen.

Moltkes 2. betingelse var, at den kongen forbeholdte lovgivende magt enten helt skulde hvile under våbenstilstanden eller i hvert fald ikke bruges til at gøre forandringer i Slesvigs forfatning. Først ved fredsslutningen kunde man bedømme, om det blev nødvendigt at adskille hertugdømmernes administration. Dette vilde blive tilfældet, hvis man troede at måtte opgive »kronens rettigheder« i Holsten, da man så i det mindste måtte søge at opretholde dem i Slesvig. Men under våbenstilstanden måtte ingen valglov, ingen konstitution, der også skulde gælde for Slesvig, udstedes. »Ved mådehold og mildhed må man imedens søge at vinde slesvigernes tillid, ellers er det ikke muligt at opretholde ro og orden«.

I statsrådsmødet den 17. juli meddelte A. W. Moltke derefter de øvrige ministre, at Carl Moltke havde erklæret sig villig til at overtage præsidenthvervet, »havde erklæret sig enig med ministeriets anskuelser i denne sag og til medlemmer anbefalet Prehn og biskop Hansen«¹. Er referatet korrekt eller udtømmende, må A. W. Moltkes meddelelser have haft en meget summarisk karakter. Anbefalet Hansen havde Carl Moltke, som set, ikke gjort, og nogen større enighed med det i anskuelser ret splittede ministerium kan der for Carl Moltkes vedkommende ikke godt være tale om.

Imidlertid kom der, som sagt, intet ud af konventionen af

¹ Statsrådets Forhandl. I, 384.

2. juli. En formel grund til ikke at opfylde den fra preussisk-tysk side hentede man i de omkring denne tid i Tyskland foretagne forfatningsforandringer. Den 29. juni havde nationalforsamlingen i Frankfurt valgt ærkehertug Johan af Østrig til rigsforstander. Den 12. juli overtog denne rigsforstanderskabet, udnævnte et ansvarligt ministerium og opløste forbundsdagen. Fra denne var det, at Preussen havde sit mandat til at optræde på Tysklands vegne over for Danmark. Nu hævdede man, at konventionen ikke kunde slutes uden billigelse af den tyske »centralmagt«.

Sidst i juli besluttede Preussen at sende generalmajor Below til Wien, hvor ærkehertug Johan da opholdt sig, for at give ham oplysning om den påtænkte våbenstilstand og for af ham at opnå en uindskrænket fuldmagt til at afslutte en sådan¹. Det betonedes, at Tyskland ikke havde begyndt en erobrerkrig, men kun krævet status quo ante, og dette var nu opnået. Selv en besættelse af Jylland vilde ikke kunne tvinge Danmark til fred. Danmark kunde regne med støtte fra Rusland og Sverige og havde Englands, måske også Frankrigs sympati. Nordtyskland led stærkt under blokaden, og det var en fuldkommen umulighed for Preussen at fortsætte krigen længere mod landets vilje i betragtning af dettes påtrængende behov.

Trods denne stærke appel fik Preussen langtfra den attråede uindskrænkede fuldmagt. Ærkehertugens og hans ministers, Heckschers, bemyndigelse for Preussen til at føre våbenstilstandsforhandlinger med Danmark udstedtes den 9. august². Som basis for forhandlingerne skulde tjene det af Danmark forkastede Bellevueforslag af 19. juli³, og med følgende tillægsbetingelser: 1. personerne i den kommende regering skal være udvalgt før våbenstilstanden; 2. ved de i artikel 7 omtalte i hertugdømmerne »bestående love og forordninger« skal forstås alle de indtil våbenstilstanden der udstedte (3: den provisoriske

¹ EE. 20. Acten betr. den Waffenstillstand von Malmö. Aug. 1848: kopi af skr. 27 7 48 fra Auerswald til Below.

² Smst. Skr. foreligger her i afskr.

³ Actestykker, 67 f.

regerings!) og 3. de ifølge artikel 8 i hertugdømmerne tilbageblivende tropper skal alle forblive under den tyske overfelterherres kommando. — Centralmagten besluttede samtidig at sende understatssekretær Maximilian v. Gagern, broder til Heinrich v. Gagern, til Berlin og hertugdømmerne for at forhandle om personerne i den kommende regering.

Omkring midten af august optoges der da på ny i Malmø forhandlinger om våbenstilstand. De førtes denne gang fra preussisk side af general Below og major Wildenbruch, medens fra dansk side først vor gesandt i Stockholm, Chr. Høyer Bille, deltog, senere var grev Knuth sammen med Wynn og Lagerheim i Malmø, og Reedtz blev igen hovedperson ved forhandlingerne. Den 26. august førte disse til undertegnelsen af en ny konvention¹.

Artikel 7 fik i denne en noget ændret form. Om præsidenten bestemtes, at han skulde udnævnes efter fælles overenskomst mellem Danmarks og Preussens konger. Det hedder endvidere, at hverken medlemmer af den før 17. marts fungerende slesvig-holstenske regering eller de, der har dannet regering efter denne tid, kan få sæde i den nye, som skal træde i funktion senest 14 dage efter konventionens underskrivelse. Alle love, anordninger og administrative forholdsregler, udgåede for hertugdømmerne efter 17. marts, ophæves ved den nye regerings tiltrædelse. Men denne bemyndigedes til at sætte de af dem i kraft, »hvis bibeholdelse forekommer den uundværlig eller nyttig for de løbende sagers regelmæssige gang«; de måtte dog ikke indeholde noget, der stred mod artikel 11. Denne indeholdt, at ingen af konventionens bestemmelser måtte være »til præjudice for betingelserne for den endelige fred«. I en separatartikel udtales, at de omtalte love, anordninger etc. gjaldt både de i København og i hertugdømmerne udstedte. Fællesregeringen skulde snarest muligt offentliggøre en fortegnelse over dem, som den på ny satte i kraft.

I en tillægsartikel anføres de personer, som man var blevet enige om skulde danne den nye regering. Disse var: som præsident Carl Moltke med Adolph Blome som suppleant. De 4 medlemmer

¹ Actstykker, 101 ff.

var baron Josias Fr. Ernst Heintze, etatsråd Th. Pohn i Plön, landfoged P. J. Fr. Boysen i Heide og overappellationsretsråd A. Fr. W. Preusser i Kiel. Deres suppleanter var kammerjunker Adolph v. Warnstedt, grev Th. Reventlow-Jersbeck, kammerherre A. v. Moltke og borgmester Chr. Fr. Callisen i Flensborg.

Det hedder i en depeche af 19. august fra den russiske gesandt i København Ungern-Sternberg, at Preussen for at vise sit forsonlige sindelag lod Below præsentere en liste på 15 kandidater til fællesregeringen; af disse kunde Danmark så vælge de for det behageligste. Han fortæller desuden, at Sverige syntes at foretrække arveprins Ferdinand som præsident, »et lige så tornefuldt som utaknemligt hverv«, tilføjer han.

Hvorvidt Below fra Berlin har haft en sådan liste med, kan jeg ikke sige. Den 15. august forhandlede Max. v. Gagern i Rendsborg med den provisoriske regering om personerne og anførte dem, som kunde tænkes at komme i betragtning¹. Dagen efter sendte den provisoriske regering Below »en liste«, for hvilken Below takker i brev af 19. Han bemærker samtidig, at han håber, man vil blive tilfreds med de kommende 5 personer, men betoner, at hans opgave ikke er let. Særlig fremhæver han vanskeligheden ved affattelsen af artikel 7.

Som før nævnt, deltog sir Charles Wynn en tid i forhandlingerne i Malmø, nemlig i dagene 20.—22. august.² Han havde foreslået prins Ferdinand som præsident, om hvem han i en senere depeche bemærker, at han til dette hverv ikke vilde have medbragt nogen talenter, men »han kunde have været godt ledet, og hans navn og rang vilde have forsonet mange, som nu er yderst voldsomme i deres opposition«³. Det var, skriver Wynn, først efter hans afrejse fra Malmø, at man enedes om navnene. Below accepterede Carl Moltke som præsident, og de danske forhandlere de 4 andre, som, »skønt der i andre hen-

¹ EE. 20. — Listen omtales også i et brev 16 8 fra kammerherre Theodor v. Wedderkop til kong Oscar. Afskr. af dette brev i EE. 6. — Se også Schleiden, 113 og 136.

² Depecher nr. 120, 20 8, og nr. 125, 23 8. F.O. 22 163.

³ Depeche nr. 135, 8 9. F.O. 22 163.

seender ikke kunde rejses indvendinger imod dem, var kendte for at nære mere eller mindre slesvig-holstenske anskuelser«. Jeg skal her tilføje, at det samme gjaldt deres 4 suppleanter. Carl Moltkes valg var dyrekøbt, og hvad var der blevet af den indflydelse, som han i brevet af 16. juli til A. W. Moltke havde ønsket at få med hensyn til sine eventuelle kolleger!

At konventionen kom i stand, skyldtes, siger Ungern-Sternberg, Sverige, Wynns intervention og den danske regerings moderation¹. Denne havde vist sig modtagelig for »visdommens råd« og i den europæiske freds interesse ofret den nationale egenkærlighed. Sternberg havde også gjort sit til at påvirke den danske regering til antagelsen. Han roser grev Knuth i følgende udtryk: »Skønt lidet erfaren og meget opfyldt af en måske alt for eksklusiv nationalånd har denne minister aflagt bevis på god vilje og forsonlige dispositioner...«. Men trods sådanne udtalelser forudser Sternberg stærk opposition i hertugdømmerne og Tyskland mod konventionen. Alt vil afhænge af, hvordan general Wrangel stiller sig, udtaler han profetisk.

2. En fællesregering med Carl Moltke som præsident viser sig uigennemførlig.

Forhandlingerne i Malmø, der førte til overenskomsten af 26. august, var blevet fulgt med stor mistænksomhed fra slesvig-holstensk side. Preussen havde vel af den provisoriske regering udbedt sig forslag om, hvilke personer denne kunde tænke sig i den nye administration², men iagttog i øvrigt forståeligt nok tavshed om forhandlingernes gang over for den som over for dens udsending i Berlin, Rudolph Schleiden. Således meddelte denne den 26. sin regering, at v. Auerswald havde sagt ham, at der aftenen før var kommet depecher fra Malmø, men m. h. t. enkeltheder heri iagttog ministeren »en hårdnakket tavshed, af hvilken jeg ikke formåede at lokke ham ud«³. Schleiden udtrykte end-

¹ Depeche nr. 161, 25 8.

² EE. 5: Schleidens beretn. 11 8.

³ EE. 5.

videre sin frygt for, at sluttede general Below overenskomst nu, vilde der ikke komme noget godt ud deraf, skønt man egentlig ikke skulde tro, at Below som svoger til general Wrangel vilde underskrive en ikke ærefuld overenskomst. En sådan vilde, havde Schleiden sagt Auerswald, kunne fremkalde åben opstand i hertugdømmerne. Dagen efter meddelte understatssekretær Bülow dog Schleiden nærmere oplysninger om underhandlingernes stilling¹.

Stærk frygt for et fra et slesvig-holstensk synspunkt set dårligt udfald af Malmø-forhandlingerne kommer ligeledes til udtryk i den provisoriske regerings skrivelser 27. og 30. august til Schleiden². Da var forhandlingerne allerede endt, men resultatet endnu ukendt for regeringen. I skrivelsen af 27. udtales også bekymring for et brud mellem Preussen og Tyskland, d.v.s. Frankfurt. Schleiden skal søge at få Preussen til at opfylde de af centralmagten stillede betingelser for en våbenstilstand. Danmarks krav om, at under denne de af den provisoriske regering udstedte anordninger skulde ophæves, vilde føre til opløsning af al retstilstand i hertugdømmerne. Og forlangendet om, at den provisoriske regering skulde afgå, burde medføre, at også det danske ministerium trådte tilbage, thi dette ministeriums dannelse »har ene og alene fremkaldt hertugdømmernes opstand (Erhebung)«. Begivenhedernes rækkefølge stod åbenbart ikke længere de provisoriske herrer klart, skønt så få måneder var forløbet siden Rendsborg-mødet.

Den 30. august kunde Schleiden meddele, at Preussen denne dag havde ratificeret våbenstilstanden³. Nogen afskrift af denne havde han ikke kunnet få, og han klagede bittert over det oprørende hemmelighedskræmmeri hos det preussiske udenrigsministerium⁴. Om aftenen fik han dog hos Bülow oplysning om, hvad han kalder »det forsmædeligste punkt af alle; dette består deri, at *grev Carl von Moltke-Nülschau skal blive præsident for*

¹ EF. 5.: Schleidens beretn. 27. 8. — Sml. Schleiden, 126.

² Smst.

³ Smst.

⁴ Sml. hans beretning 29. 8. Smst. — Se også Schleiden, 126 f.

den nye regeringsovrighed!» Schleiden gav over for Bülow sin vrede frit løb. I skrivelsen til regeringen udtaler han sin tvivl om, at nogen vil tjene under Carl Moltke. Selv vil han ikke og foreslår en interimistisk efterfølger udnævnt. Det er ham uforståeligt, at Preussen kan regne med, at centralmagten skal billige konventionen, der står i direkte strid med dens instruktioner. Den 31. modtog Schleiden officiel meddelelse om konventionen samt en skrivelse fra den preussiske regering til den provisoriske, og den 1. sept. bragte han disse til Rendsborg.

Ikke mindre forbitret over våbenstilstanden end Schleiden var den provisoriske regerings udsending i Frankfurt, den kielske juridiske professor Otto Karl v. Madai. Den 1. september skriver han herom, at der nu er udsigt til borgerkrig, og to dage senere fastslår han, at nationalforsamlingen givet ikke vil indvilge i den sluttede overenskomst¹. At allerede bestemmelsen om Carl Moltke som præsident »gør udførelsen af våbenstilstanden ganske og aldeles umulig, er også indlysende for det herværende ministerium. Om det *forsmædelige* i betingelserne er der overhovedet hos alle ministre kun een stemme...». Den 5. september vedtog nationalforsamlingen efter forslag af Dahlmann, at udførelsen af våbenstilstanden skulde standses. *Jacta est alea*, skriver Madai dagen efter og udtaler i øvrigt, at selv om våbenstilstanden blev antaget i Frankfurt, burde Slesvig-Holsten fortsætte kampen. En ganske særlig forbitrelse, bemærker han, havde valget af Carl Moltke fremkaldt i Frankfurt.

I den preussiske regerings førnævnte skrivelse af 31. aug. til den provisoriske om konventionen hedder det, at man var overbevist om, at selv om ikke alt var opnået, som enkelte kunde ønske, og selv om man havde måttet gøre gensidige koncessioner, var der dog tilvejebragt en tilstand, som kunde tilfredsstille hertugdømmerne og berede vej for en god fred². Det fremhævedes, at forbundstropperne forblev i Slesvig, og at det slesvig-holstenske hærkorpses effektive bestand opretholdtes. Endvidere,

¹ EE. 8. Berichte von Madai aus Frankfurt.

² EE. 20. Trykt i Aktenstücke, 469 ff. — Sml. Schleiden, 127 f.

at alle kongens forordninger efter 17. marts ophævedes[!], medens den provisoriske regerings kunde sættes i kraft, hvis de ikke stred mod konventionen. »Vi miskender ikke, at den provisoriske regering, idet den nedlægger det hidtil af den forvaltede embede, bringer et ikke ringe offer«. Preussen regnede imidlertid med, at den provisoriske regering vilde lette overgangen og opretholde ro og orden. Snarest gørligt vilde de endelige fredsforhandlinger blive åbnede under engelsk mægling, og ved disse vilde Preussen varetage hertugdømmernes rettigheder.

Dagen efter, at Schleiden var kommet til Rendsborg med denne skrivelse og afskrift af konventionen, skrev regeringen til general Wrangel, der havde bistået den med at spænde ben for den tidligere overenskomst af 2. juli¹. Den gjorde opmærksom på, at traktaten afveg væsentlig fra den fuldmagt, som rigsforstanderen havde givet Preussen, hvorfor man ikke kunde anse den for retsgyldig, før man fik befaling herom fra centralmagten. De personer, der i traktaten var nævnt som medlemmer af den nye regering, vilde aldrig, fremhævedes det i skrivelsen, kunne regne på lydighed i hertugdømmerne.

Wrangel syntes ikke denne gang så villig som før til at optræde i modsætning til sin regering. Fra sit hovedkvarter i Åbenrå besvarede han den 3. den provisoriske regerings skrivelse derhen, at den preussiske regering havde underrettet ham om våbenstilstandens definitive afslutning og befalet ham straks at udføre denne, for så vidt det hørte til hans ressort². I overensstemmelse hermed havde han bestemt, at hæren bortset fra de afdelinger, der i henhold til konventionen skulde forblive i landet, tiltrådte tilbagetoget den 5. Han udtalte samtidig sin »inderligste beklagelse« over, at regeringen foreløbig ikke så sig i stand til at anerkende våbenstilstandsbetingelserne. Men han følte sig overtydet om, at den vilde sørge for, at roen blev opretholdt.

Den 3. september meddelte den provisoriske regering landsforsamlingens bureau en række skrivelser vedr. våbenstilstanden,

¹ EE. 20. Trykt i Aktenstücke, 471 f.

² EE. 20. Trykt i Aktenstücke, 474, sml. 473.

bestemte til at forelægges forsamlingen. Dagen efter trådte denne sammen. Den vedtog her på forslag af landfoged Jensen fra Sild med alle 101 tilstedeværendes stemmer følgende beslutninger, der i mindet genkalder den franske nationalforsamlings vedtagelse i boldhuset 20. juni 1789¹:

- 1) Den konstituerende forsamling kan hverken opløses eller udsættes mod dens vilje.
- 2) Enhver forandring i den bestående landsregering behøver forsamlingens billigelse.
- 3) De efter 24. marts udstedte love kan kun ændres eller ophæves med forsamlingens billigelse.
- 4) Uden dens samtykke kan ingen ny lov udstedes og ingen ny skat pålægges.
- 5) Bestående skatter og afgifter hæves indtil 31. december af den af landsforsamlingen anerkendte regering.

Først den 10. september svarede den provisoriske regering Preussen på dets skrivelse af 31². Schleiden havde svaret med, da han rejste tilbage til Berlin. Regeringen skrev, at den havde afventet meddelelse fra centralmagten, men hidtil ingen fået. Til en sådan kom, vilde den søge at opretholde roen i hertugdømmerne og »fortsætte forretningerne på hidtidig vis«. Den følte sig styrket ved landsforsamlingens beslutninger den 4. Den indrømmede, at disse ved første blik syntes at gøre udførelsen af våbenstilstanden umulig, men så i dem under de nuværende overordentlige omstændigheder »eine Gewähr dafür..., dass das dänische Ministerium sich freiwillig zu gewissen Modificationen verstehen werde, welche allein im Stande sein dürften, der künftigen Regierung der Herzogthümer eine gedeihliche Wirksamkeit zu sichern«. Svarets mening var kort og godt den —

¹ Verhandlungen der schlesw.-holst. Landesversammlung 1848—49, 14. — Schleiden, 133 f. og Aktenstücke, 475 f.

² EE. 20. Trykt i Aktenstücke, 502 f. — Schleidens referat af skr. s. 139 er tendentios. Hans tendens går ud på at tilsløre den provisoriske regerings modsætningsforhold til den preussiske.

det fatter man både ved første blik og ved senere eftersyn — at man aldeles ikke vilde gå ind på våbenstilstanden.

Hvilke forholdsregler havde Danmark og Preussen imidlertid truffet for at føre konventionens bestemmelse om den nye styrelse i hertugdømmerne ud i livet? — Den 30. august ratificerede Frederik Wilhelm IV, som nævnt, overenskomsten. Han skrev samtidig til den russiske gesandt i Berlin, baron Meyendorff: Meddel Deres kære og agtede kejser, at i dette øjeblik, kl. 2¹/₂, har jeg ved min underskrift ratificeret våbenstilstanden med Danmark¹. Han fortsatte: »Jeg skriver dette med et hjerte fuldt af tak til Gud og med taksigelse til kejseren og til Dem, min kære Meyendorff«. Dagen efter rejste Below til Lybæk, hvor ratifikationerne udveksledes den 1. september.

Til de i konventionens artikel 8 nævnte regeringskommissærer havde Danmark og Preussen udnævnt henholdsvis Holger Reedtz og major v. Wildenbruch. I Auerswalds skrivelse 31. august til den sidste hedder det, at han bemyndiges til at træffe alle aftaler, »som evt. måtte være nødvendige til hurtig og ordnet indførelse af den nye forvaltning, såvel med de mænd, som skal overtage den nye regering, som med de bestående landsøvrigheder og den hidtidige provisoriske regering«². Denne skulde fungere, til den nye regering trådte i virksomhed, og vilde over for landet som for det tyske forbund være ansvarlig for opretholdelse af ro og orden.

Den 30. august havde Carl Moltke takket grev Knuth for meddelelsen om sin udnævnelse til fællesregeringens præsident³. Han vedlagde afskrift af sin tidligere omtalte skrivelse af 16. juli til A.W. Moltke og bemærkede, at heraf vilde det ses, at han forbeholdt sig udnævnelsen af det fornødne kontorpersonale. Det var jo en del af hans 1. betingelse. Hvordan det var gået med opfyldelsen af resten af den, har vi set. Det har næppe været

¹ Depeche fra Westmorland nr. 319, 31. 8. F.O. 64/289.

² EE. 19. Acten betr. die Mission des Majors v. Wildenbruch in die Herzogthümer. Sept. 1848.

³ Moltkes arkiv, pk. Immediatkommissionen.

med større fortrosthed til, at han skulde kunne løse den ham stillede opgave, at han dagen efter forlod København sammen med Reedtz, kammerjunker Torben Bille og kancelliråd Paulsen. Dampskibet »Valdemar« bragte dem til Travemünde, hvor de traf sammen med Below og Wildenbruch. Carl Moltke skriver efter ankomsten til sin hustru, at han stadig tror, han snart vil komme tilbage, og ytrer frygt for, hvad der kan ske i landet de næste 8 dage¹. Men nu, da våbenstilstanden er ratificeret, må han gå i gang med sit »vanskelige hverv«. Han og Reedtz har lige haft en lang konference med Below og Wildenbruch. Moltke kalder Below en venlig gammel herre, men Wildenbruch må nøjes med skudsmålet »et græsseligt subjekt«. Herrerne synes ikke at være faldet i hinandens smag. Wildenbruch omtaler noget senere Carl Moltkes handlinger som »en forrykts«². I Travemünde så Moltke for første gang »den forhadte sort-rød-gyldne fane«.

Skønt Preussens indvilligelse i valget af Carl Moltke til præsident modsvarede af det danske samtykke til de andre medlemmer, alle mere eller mindre slesvig-holstenere, søgte den preussiske regering straks efter ratifikationen at få Moltke ombyttet med en anden. Schleidens voldsomme protester den 30. august over for Bülow bar frugt. Medens Carl Moltke var forblevet om bord på dampskibet, var Reedtz efter ankomsten den 1. sept. taget til Lybæk, hvor han traf Below³. Denne meddelte ham afskrift af en længere skrivelse af 30. aug. fra Auerswald til sig. Et hovedpunkt i denne gik ud på, at man allerede nu skulde blive enige om en anden præsident, der kunde erstatte Moltke, såfremt dennes udnævnelse fremkaldte ophidselse i hertugdømmerne. Fra et almindeligt synspunkt var der ganske vist intet at indvende mod Moltkes, denne »udmærkede og agtede« mands personlighed, siges det i skrивelsen, men det var

¹ Brev 2/9 i Moltkes arkiv, pk. Breve til Malvina Moltke fra Carl Moltke.

² Se Schleidens beretn. 19/9. EE. 5.

³ Reedtz' depeche 2. sept. til udenrigsministeren. Kcpt. i Reedtz' privatarkiv, pk. Papirer stammende fra Reedtz' virksomhed som diplomat og udenrigsminister. 1848—49(50). Her også den i det følgende omtalte afskrift.

nødvendigt, at den nye regering bestod af personer, der havde hele befolkningens tillid. Der kunde blive vanskeligheder nok endda. — Den 31. skriver lord Westmorland til Wynn, at Bülow har bedt ham omtale for Wynn, at han frygter for, at Moltkes udnævnelse vil støde på vanskeligheder¹. Bülow ønsker derfor Wynns medvirken til at få dette ændret. Westmorland siger i en depeche af samme dag, at Below er instrueret om at virke for Adolph Blomes valg. I Auerswalds skrivelse til Below henvises blot i almindelighed til de andre i tillægsartiklen nævnte personer.

Reedtz bad Below åbent tale med Moltke om dette punkt, hvad der skete i den lange konference om bord på dampskibet den 2. sept., som Moltke omtaler i sit ovenfor nævnte brev til hustruen. Resultatet af konferencen opgør Reedtz i sin beretning den 2.: »De preussiske herrers betænkeligheder mod valget af grev Moltke forstummede aldeles ved dennes rolige, men bestemte fremstilling af hans stilling, og det blev definitivt vedtaget, at hans convocationsskrivelser til den nye administrations medlemmer skulde afgå til disse i forbindelse med lignende fra det preussiske ministerium«.

Om bord på dampskibet opsatte Moltke så skrivelser til de fire andre udpegede medlemmer af fællesregeringen: Heintze, Prehn, Boysen og Preusser². Han meddelte dem, at de var udsete til medlemmer af regeringen under hans forsæde, og at han ikke tvivlede om, at de med deres kendte patriotisme gerne påtog sig dette hverv. Han ønskede svar snarest muligt til herresædet Heiligenstedten ved Itzehoe og bad dem indfinde sig mandag den 4. i Itzehoe, for at de nærmere mundtlig kunde drøfte den formelle overtagelse af deres hverv. Major Wildenbruch lod ved stafetter disse skrivelser ekspedere til de pågældende. Skrivelserne til de tre af dem: Heintze, Prehn og Boysen havde Moltke vedlagt privatbreve, hvori han indtrængende opfordrede dem til at påtage sig hvervet som et »fredens og forsoningens værk«.

¹ Westmorland. II, s. 225. — Se også Westmorlands depecher nr. 319, 318, og nr. 322, 49. F.O. 64 289.

² Moltkes arkiv, pk. Immediatkommissionen. — I Aktenstücke, 479 dateres skrivelserne fejlagtigt 1. i st. f. 2. sept.

Om eftermiddagen den 2. gik Moltke og Reedtz med ledsagere i land i Lybæk¹. Herfra tog de videre til Hamborg, hvortil de kom søndag morgen kl. ca. 4. Et par timer senere tiltrådte de rejsen til Heiligenstedten, som de nåede omtrent kl. 1. Det sidste stykke vej var deres befordring en bøndervogn. Bille og Paulsen samt en af Reedtz antaget tjener lod de blive tilbage i Hamborg med besked om senere på dagen at tage til Itzehoe. I Heiligenstedten modtoges Moltke og Reedtz på det hjerteligste af ejeren, den gamle grev Otto Blome, Danmarks tidligere mangeårige gesandt i St. Petersborg.

Når Carl Moltke valgte Itzehoe som mødeplads for sig og sine kolleger, kan grundene hertil have været flere. For det første var han vis på en venlig modtagelse i det nærliggende Heiligenstedten, hvis ejer var tilhænger af helstatens opretholdelse. Han var onkel til Adolph Blome på Falkenberg, der var suppleant for Carl Moltke som præsident. Dernæst var Itzehoe ret bekvemt for Moltkes eventuelle kolleger.

Alligevel skulde det vise sig, at slesvig-holstenske optøjer ikke udeblev, da rygtet om Carl Moltkes og Reedtz' komme til Heiligenstedten nåede byen². I et brev, som kancelliråd Paulsen den 4. sept. kl. 9 ³/₄ formiddag skrev fra hotel »Stadt Hamburg« i Itzehoe til Moltke, hedder det, at borgmester Rötger lige havde sagt ham, at nævnte rygte i går havde bredt sig og fremkaldt ophidselse i byen. Paulsen skrev endvidere, at han havde fået Moltkes brev samme dag og ikke vilde undlade at give de tilskrevne medlemmer af kommissionen besked om at tage til Heiligenstedten. Endnu var dog ingen af dem ankomne. Hvorvidt Moltke har fået dette brev på Heiligenstedten, tør jeg ikke med sikkerhed afgøre, men der kom den 4. adskillige andre efterretninger til Heiligenstedten om ophidselsen i byen. Man

¹ Om det følgende se Reedtz' beretn. af 5. sept. i U. Min. Krigen 1848—50. Korr.sager, Moltkes skr. 5. sept. til Knuth i Moltkes arkiv, pk. Immediatkomm., og hans brev s.d. til hustruen. (Moltkes arkiv, pk. breve til hustruen). — Se endvidere Krigen 1848—50, II, 33 ff.

² Se de i foreg. anm. citerede beretn. samt andre akter i Moltkes arkiv, pk. Immediatkomm. — Sml. også Aktenstücke, 479.

arresterede Moltkes og Reedtz' sekretærer, som opholdt sig der, beslaglagde svarene til Moltke fra de designerede medlemmer — det kunde man i øvrigt have sparet sig! — besatte indgangene til byen, udsatte bevæbnede poster på de to veje til Heiligenstedten for eventuelt at passe Moltke og Reedtz op, om de vilde til Itzehoe. Yderligere påtænkte itzehoerne mod aften at drage bevæbnede ud til Heiligenstedten og arrestere dem.

Et af de designerede medlemmer, etatsråd Prehn, en mand, Moltke selv havde foreslået, men ganske vist tænkt sig udnævnt af Preussen, indfandt sig personlig om formiddagen den 4. på Heiligenstedten for at give afslag på udnævnelsen. Trods Moltkes indtrængende forestillinger var han ikke til at formå at tage sit afslag tilbage, skønt han forsikrede at være enig med Moltke i dennes politiske anskuelser. Derimod stillede han i udsigt at ville påtage sig hvervet under en anden præsident og så efter evne at virke i Moltkes ånd. Til Reedtz sagde Prehn bagefter, at næst efter Scheel var Moltke den upopulæreste og mest forhadte mand i hertugdømmerne. Prehn føjede til, at han selv som født slesviger (f. på Høgelund ved Læk) hang ved Danmark, at han inderligt ønskede den tidligere lykkelige tilstand genoprettet, og at han vel vidste, at hertugdømmerne havde blodig uret i deres adfærd over for kongen og Danmark. Stemningen i Slesvig, som han nylig havde berejst, og navnlig den i Angel var misfornøjet med den nuværende tilstand, deprimeret af krigens tryk og stort set ikke tilbøjelig til en genforening med Danmark. I Holsten derimod, hvor man så godt som ikke havde lidt under krigen, havde agitationen fremkaldt tøjlesløs opvildelse.

Prehn gjorde både Moltke og Reedtz opmærksomme på, at de på Heiligenstedten vilde være udsat for personlig overlast fra itzehoernes side. Noget efter Prehn indfandt Wildenbruch sig med samme advarsler, og da Moltke og Reedtz tænkte på at tage til det preussiske hovedkvarter, udtalte han, at han ikke kunde skaffe dem nogen eskorte dertil. »Det er påfaldende«, siger Reedtz i sin beretning, »at så godt som hele den tyske hær... er koncentreret i Slesvig, og at ingen tropper findes i de hol-

stenske så yderst exalterede stæder...». Wildenbruch meddelte Reedtz i enrum, at Moltke var en umulighed som præsident. Også amtmand Kardorff fra Itzehoe indfandt sig på Heiligenstedten og opfordrede Moltke og Reedtz til ufortøvet at tage bort¹. Dette blev resultatet. Som Moltke dagen efter skriver til sin hustru, var det en æressag for dem ikke at udsætte deres elskværdige vært og hans kunstskatte for fare. De forlod Heiligenstedten i den vogn, hvori Wildenbruch var ankommet; han fulgte dem et stykke på vej. Ved halv-tolv-tiden ankom de igen til Hamborg uden at gøre ophold i de af dem passerede byer Elmshorn og Pinneberg.

De grunde, der muligvis fik Carl Moltke til at vælge Heiligenstedten som mødeplads, har jeg ovenfor nævnt. I en depeche af 8. sept. fra baron Lagerheim til sin regering kritiserer baronen denne Moltkes bestemmelse og fortæller, hvad Moltke efter hans mening burde have gjort²! Det var, skriver han, en alvorlig fejl først at tage til Heiligenstedten, da man herved ligesom stillede den nye regering under russiske auspicier og ligesom bibragte den hele grev Blomes upopularitet. Itzehoe var desuden kendt for dens antidanske følelser. Moltke burde, fortsætter Lagerheim, have taget lige til Rendsborg, den provisoriske regerings sæde, for ved dristig og energisk optræden at imponere denne. Og frygtede han »måske ikke uden grund, at han derved risikerede sin personlige sikkerhed, burde han først have begivet sig til general Wrangels hovedkvarter for så at komme til Rendsborg med en stærk preussisk eskorte«. I Rendsborg skulde han have stævnet de andre medlemmer til møde. Nu havde han vist nølen og frygt!

Rent bortset fra, at Carl Moltke så vist ikke kan beskyldes for frygtsomhed, kan man til Lagerheims ræsonnementer be-

¹ Schleidens udtalelse s. 133, at den provisoriske regering traf forholdsregler til værn for Moltke og Reedtz, der på Heiligenstedten »syntes truede« af itzehoerne, kan ikke betegnes som korrekt. Dels var truslerne reelle nok, og dels blev nævnte forholdsregler truffet efter, at Moltke og Reedtz havde forladt Heiligenstedten. Fremstillingen i Aktenstücke, 479 er mere korrekt. Datoen 4. sept. må dog være den 5.

² Depeche nr. 143, 8/9.

mærke, at Wrangel næppe vilde have stillet »en stærk preussisk eskorte«, og at Moltke vel lige fuldt havde fået afslag fra de andre regeringsmedlemmer. Men folk, der ved tingene bedre, findes til alle tider.

Den 5. september skrev både Moltke og Reedtz fra Hamborg til grev Knuth og underrettede ham om deres vanskæbne¹. Moltke meddelte, at han samme dag havde skrevet til kammerjunker Warnstedt som 1. suppleant, da Prehn havde givet afslag. De andres svar havde Moltke takket være itzehoernes beslaglæggelse af posten jo endnu ikke fået. Men efter hvad Prehn og Wildenbruch havde forsikret ham, skulde de ligeledes være afvisende. Når han fik dem, vilde han opfordre de andre suppleanter til indtrædelse. Gav også de afslag, vilde han, da hans person ansås som den største hindring for, at kommissionen kom i stand, nedlægge sit hverv i kongens hænder. Til hustruen skrev han samtidig, at han anså det ham overdragne hverv for udførligt. Han måtte imidlertid blive i Hamborg, indtil han havde fået svar fra alle medlemmer og deres stedfortrædere: »Afslår de alle, hvorom jeg ikke tvivler, så vender jeg tilbage til København og forlader hjemstavnen, sandsynligvis for aldrig igen at se den; det gør dog ondt, men Guds vilje ske«. I Hamborg opsøgte han ingen for ikke at kompromittere nogen.

Inden Moltke fik brevet til Knuth afsendt, kunde han i en efterskrift meddele, at kancelliråd Paulsen var blevet frigivet og havde overleveret ham de i Itzehoe beslaglagte breve, der indeholdt afslag. Den Itzehoe borgmester havde, da brevene ankom, puttet dem i en konvolut, forseglet denne med byens segl og leveret postkontoret dem til foreløbig opbevaring². Men nu var de altså leveret Paulsen. Moltke vilde nu i morgen, den 6., skrive til de andre suppleanter. I Reedtz' skrivelse til Knuth hedder det, at Bille og Paulsen blev frigivet om formiddagen den 5., efter at nogle hannoveranske tropper var kommet til Itzehoe. Til Hamborg kom Bille og Paulsen om aftenen. På jernbanen havde de mødt Reventlou-Preetz, som havde gjort

¹ Se anm. 1, s. 19.

² EE. 109.

undskyldning for den behandling, som de havde været udsat for. Reedtz omtalte endvidere i sit brev, at »flere fuldkommen pålidelige og sindige mænd« havde sagt ham, at valget af grev Moltke til præsident var »en forfejlet mesure«. Blandt disse mænd var den engelske generalkonsul i Hamborg Lloyd Hodges. I en depeche s.d. til Palmerston omtaler Hodges sin samtale med Reedtz og sin overraskelse ved at finde, at Reedtz syntes at dele hans mening om Moltkes udnævnelse¹. Reedtz meddelte videre i sit brev, at han nu vilde søge at komme til Wrangel og udforske, hvorvidt denne kunde og virkelig vilde udføre konventionens bestemmelser. Det var ham kært, føjede han til, at man fra dansk side havde udleveret fangerne, men måske burde man vente med at frigive de beslaglagte skibe.

Moltke oppebiede ikke i Hamborg svarene fra alle suppleanterne². Den 7. rejste han efter aftale med Reedtz og efter dennes råd til Lybæk gennem Lauenborg for at undgå Holsten. I Hamborg ventede man uroligheder netop den dag. Til Lybæk kom han ved to-tiden og meddelte herfra Knuth, at han havde fået afslag også fra Warnstedt, og at Reedtz havde ment, han burde blive i hertugdømmerne, men tage ophold på et sikkert sted som Als³. Reedtz havde lovet at sende et kgl. dampskib til Travemünde for at bringe ham til Als. Dette skete også, og den 10. september var Carl Moltke i Sønderborg – værnet af den danske hær, uden for insurgenternes rækkevidde. Fra Sønderborg sendte han grev Knuth et nyt suppleantafslag, nemlig kammerherre Moltkes⁴.

Medens Reedtz i sine tidligere breve havde nøjedes med at referere andres udtalelser om det uheldige valg af Carl Moltke til præsident, rådede han i et brev af 8. sept., skrevet efter hans ankomst til hovedkvarteret i Slesvig, grev Knuth til at opgive Moltke⁵. Exaltationen i hertugdømmerne mod Moltke er grænseløs, skrev han, og hans liv er ikke sikkert. Selv, føjede Reedtz til,

¹ Nr. 90, 5/9. F.O. 33/114. — Westmorland. II, s. 265.

² Aktenstücke, 480. Schleiden, 135 er lidt unøjagtig herom.

³ Moltkes arkiv, pk. Immediatkomm.

⁴ Skr. 10/9 til Knuth. Moltkes arkiv, pk. Immediatkomm.

⁵ U.Min. Krigen 1848—50. Korr.sager.

vilde Moltke dog nødigt opgive udsigten til at gennemføre, hvad han havde påtaget sig. Derfor havde Reedtz rådet ham til at tage til Als. Under hensyn til de herskende forhold vilde Reedtz tilråde, at Moltke fritoges for det ham betroede hverv, og at han, Reedtz, fik officiel underretning herom. Det var umuligt at udføre konventionen efter dens bogstav. Fastholdt man dette, blev det hele en uhyre skandale. Reedtz stillede i udsigt, at han ved sine forhandlinger med preusserne i Slesvig muligvis kunde opnå »et højere resultat«. »Har De ikke tro til planen«, skrev han, »så rappeler mig jo før jo hellere; men skænker De mig tillid i en så umådelig vigtig sag, så styrk mig snarest muligt med et par ord«.

Reedtz havde ikke ringe tiltro til egne diplomatiske evner, men skal man vurdere dem efter det resultat, der kom ud af hans følgende forhandlinger, kan man næppe vurdere dem »højere«. Dansk politik fik imidlertid i den følgende fase et yderst tvetydigt skær, eftersom det snart var den kraftige, beslutsomme Carl Moltke, snart den bøjelige og eftergivende Holger Reedtz, der satte sit præg på den.

3. Reedtz' forhandlinger i Slesvig. Dansk indsættelse af en „immediatkommission“.

Den 7. september kom Reedtz sammen med Wildenbruch og kammerjunker Bille til Slesvig. Rejsen var »med iagttagelse af nogen forsigtighed« gået godt. Efter ankomsten havde Reedtz forhandlinger med generalerne Below og Bonin, og dagen efter skrev han optimistisk til grev Knuth: »Jeg tror, det var på høje tid, at jeg kom, men ikke for sildigt«¹.

Det »højere resultat«, som Reedtz søgte at opnå ved sine forhandlinger, gik ud på, at general Wrangel for en tid skulde tiltage sig diktatorisk myndighed i hertugdømmerne og under-

¹ Se foreg. anm. En sammenfattende beretn. af forhandlingerne gav Reedtz i skrivelse af 18. sept. til Knuth. Smst. — Meget udførlige referater af Reedtz' meddelelser findes i Krigen 1848—50. II, 40 ff.

trykke revolutionen. Det var for øvrigt en tanke, som også var fremsat før Malmø-konventionens underskrivelse, da vanskelighederne ved dennes udførelse drøftedes¹. Reedtz fremmanede general Jorcks selvstændige optræden under Napoleonskrigene som et eksempel til efterfølgelse for Wrangel. Han nøjedes dog som ægte diplomat ikke med denne åndelige påvirkning. Han tilskyndede stærkt regeringen til at forcere frigivelsen af de opbragte skibe, navnlig de preussiske og specielt et Stettin-skib med »vin til general Wrangels egen person«. Var preusserne villige til energisk optræden, noget de ganske vist allerede var forpligtede til ifølge konventionen, så skulde Danmark nok på sin side punktlig opfylde alle sine forpligtelser, ja gå med til yderligere indrømmelser. Reedtz hævder bestemt, at han under sine forhandlinger ikke har specificeret, hvilke indrømmelser han kunde tænke sig. Men i hvert fald har han sikkert ikke lagt skjul på, at han fandt Carl Moltke umulig som præsident.

Reedtz syntes virkelig i begyndelsen at have et vist held med sine bestræbelser. Den 7. havde han, som nævnt, forhandlinger med Below og Bonin og afgav til dem det løfte, at når Preussen viste en kraftig optræden, »vilde man fra dansk side komme dets bestræbelser i møde« (d.v.s. ved indrømmelser). Den følgende morgen kom begge generaler og Wildenbruch til ham og meddelte, at det var besluttet, at preusserne vilde optræde kraftigt og jage den provisoriske regering og den konstituerende forsamling fra hinanden. For at udføre dette måtte Below og Reedtz dog officielt kræve dette af Wrangel og anmode om, at han hertil beholdt den fornødne troppemagt i hertugdømmerne (altså undlod evakueringen i h.t. konventionen). Reedtz lovede at gå med til dette, men mod forsikring om, at magten brugtes i det angivne øjemed². Det tilsagde preusserne »højtideligen og med håndslag«. Senere på dagen bad Below Reedtz foranledige,

¹ Se Reedtz' skrivelse 18. sept.

² Reedtz' pågældende skrivelse til Wrangel af 8. sept. er trykt i Aktenstücker, 470 f.

at de danske generaler fik ordre til i påkommende tilfælde at gøre fælles sag med de preussiske tropper.

Reedtz skulde dog snart konstatere, at Wrangel ikke var »manden til at forstå tidspunktet« — sådan som Reedtz ønskede det forstået¹! Below var ganske vist, som Reedtz udtaler, en hædersmand; han var svoger til Wrangel, men hans indflydelse på ham syntes ikke betydelig. Mellem den preussiske kommissær Wildenbruch og Wrangel var der åbent brud. Derimod slog Reedtz mærkeligt nok sin lid til Bonin, hvis personlige karakter, som han sagde, indgav ham tillid. Hans store ønske var derfor, at det blev Bonin og ikke Wrangel, som kom til at udføre våbenstilstanden og fik befalingen over de dertil bestemte tropper. Ønsket gik hurtigt i opfyldelse, men ganske vist uden at Reedtz kom sit »højere resultat« et skridt nærmere.

Den 8. september må Wrangel have fået underretning om, at nationalforsamlingen i Frankfurt havde nægtet at godkende konventionen. Beseler var ilet til Slesvig, og Wrangel havde samtaler med flere slesvig-holstenere². Til Reedtz omtalte Wrangel den dag forskellige modifikationer, som slesvig-holstenerne ønskede i konventionen. Hans lyst var, skriver Reedtz, at gøre alle tilpas: »de menager le choux et la chèvre«. Da Wrangel 2 dage senere passerede Kiel, meddelte han den provisoriske regering, at han regnede med, at bestemmelsen om de slesvigske troppers adskillelse fra de holstenske faldt bort, og at alle den provisoriske regerings forordninger m.m. bortset fra nogle enkelte forblev i kraft³. Reedtz hævder ganske vist bestemt, at han aldrig havde lovet sligt⁴, men meddelelsen om disse »koncessioner« gik i hvert fald videre til Berlin og Frankfurt⁵.

Hvad der kom ud af Reedtz' og Belows ovennævnte henvendelse til »den gamle pascha« Wrangel, var, at Reedtz grundigt

¹ Reedtz til Knuth 10. sept. U. Min. Krigen 1848—50. Korr.sager.

² Sml. Aktenstücke, 489.

³ Verhandl. der Landesversamml. 1848—49, 40, mødet 11 9 48.

⁴ Reedtz' konfidentielle rapport til Knuth 18 9. U. Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

⁵ Se bl.a. Aktenstücke, 485.

blev holdt for nar. Det har man i øvrigt indtryk af, at han blev under alle forhandlingerne, det være nu mere eller mindre eller slet ikke tilsigtet fra de pågældende preussiske forhandlers side. Den 9. september meddelte nemlig Wrangel Reedtz, at han for at føje denne havde bestemt, at en afdeling af forbundstropperne på ca. 10—12.000 md. foreløbig forblev i hertugdømmerne¹. I øvrigt havde han allerede overgivet kommandoen over den slesvig-holstenske hær til generalmajor Bonin. Denne efter Reedtz' skøn »tvetydige« meddelelse fremkaldte en protest fra Reedtz med krav om klar besked om, hvorvidt Wrangel vilde udføre konventionen². Wrangel svarede den 10., at det mente han, han havde gjort³. Det var kun efter Reedtz' anmodning, at han havde beholdt et større antal forbundstropper, og ønskede man det fra dansk side, skulde han gerne nedbringe tallet til det stipulerede! Bonin havde fået kommandoen over de oprindelig for Slesvig og Holsten bestemte tropper (o: 2000 md.), og det var anvist ham at medvirke »på det kraftigste« til våbenstilstandens udførelse og så vidt muligt imødekomme Reedtz' eventuelle henvendelser herom. Nærmest som spot klinger Wrangels beklagelse til slut over, at Reedtz ikke har fået fællesregeringen indsat, og hans henstilling om, at dette skete, før han kunde foretage sig videre.

Wrangel vedlagde sit svar til Reedtz en afskrift af sin skrivelse af 9. til Bonin. I denne hedder det, at Bonin foruden forbundstropperne også i påtrængende tilfælde til opretholdelse af den offentlige ro vil kunne gøre brug af de slesvig-holstenske tropper ikke blot i Holsten, men også i Slesvig, indtil konventionen helt er kommet til udførelse. Om eventuelle henvendelser fra Reedtz vedrørende understøttelse ved indførelse af den konventionsmæssig fastsatte regering siges det i Wrangels brev, at sådanne vil Bonin have at imødekomme »efter mulighed og efter eget skøn« (»nach Möglichkeit und nach eigenem Ermes-

¹ Kopi ved Reedtz' skr. 10/9 til Knuth i den 26 anm. 4 nævnte pk.

² Kopi smst. Trykt i Aktenstücke, 491 ff. Den er dateret 9. sept., men først afsendt næste morgen.

³ Kopi af brevet ved Reedtz' skr. 13/9 til Knuth i den anm. 1 nævnte pk.

sen). Der overlodes altså Bonin et vidt spillerum til vilkårlig afgørelse.

Havde Reedtz fundet Wrangels første brev »tvetydigt«, kunde han efter det andet ikke nære tvivl om, at han var holdt for nar. Resultatet af Wrangels dispositioner var nemlig, som Reedtz et par dage senere omtalte for grev Knuth¹, at Wrangel »tager sin nål ud af legen« (tire son épingle du jeu), at alle preussiske tropper forlader hertugdømmerne, at der i disse forbliver foruden de stipulerede 2000 md. (meklenborgere og badensere) 16.000 md. slesvig-holstenske tropper og 10.000 md. sydtyskere under en tvetydig generals kommando. Efter modtagelsen af Wrangels brev gjorde Reedtz også Below opmærksom på Wrangels »elendige adfærd« og betonedes, at Below jo ved håndslag havde lovet, at Wrangel skulde gennemføre konventionen, om fornødent hertil tiltage sig diktatorisk magt. Nu måtte Reedtz, sagde han, forlange sit pas og tage til Als, indtil Preussen havde givet beviser på ærlig hensigt om opfyldelse af konventionen. Below billigede helt denne Reedtz' beslutning.

Men inden Reedtz' udførte sit forsæt, vilde han dog først tale med Bonin, hvis personlige karakter, som nævnt, indgød ham tillid. Bonin erklærede over for ham, at så snart han krævede det, vilde de 10.000 sydtyskere få marchordre. Endvidere mente Bonin på Reedtz' spørgsmål at kunne forsikre, at han kunde gennemføre konventionen alene ved hjælp af de 2.000 md., »når De [Reedtz] møder mig i et forsonligt sindelag« ved at gå ind på modifikationer af artikel 7. I Reedtz' referat af samtalen nævnes ikke, hvilke modifikationer der er tale om. Når Reedtz imidlertid i et brev af 11. til Knuth² skriver: »der er udsigt til at få regeringen dannet af de i konventionen bestemte mænd«, må dette vistnok fortolkes sådan, at Bonin efter forudgående konference med den provisoriske regering havde stillet i udsigt, at man vilde acceptere en regering bestående af fem af de i til-lægsartiklen nævnte 9 andre personer. Blandt disse at finde fem udprægede »slesvig-holstenere« skulde heller ikke være van-

¹ Reedtz til Knuth 13,9 i den anm. 4, s. 26 nævnte pk.

² Samme pk. Sml. Aktenstücke, 495.

skeligt. Disse skulde så yderligere kunne opnå »modifikation« i konventionen — eller fortolke den, som de vilde? — Skønt Reedtz fandt, at det var en »slibrig bane« at betræde, lovede han Bonin at tage til Als for at træffe kongen og gøre de grunde gældende, der talte for nævnte eksperiment. Hans forsøg på at få Wrangel og preusserne til at jage den provisoriske regering og den konstituerende landsforsamling fra hinanden var ynkelig strandet.

Inden jeg går over til omtalen af Reedtz' sammenkomst på Als med kongen og hans følge, skal vi se på, hvordan man i København havde reageret på efterretningerne om Moltkes mislykkede forsøg på at installere fællesregeringen i Holsten. I et statsrådsmøde lørdag den 9. september gav Knuth nærmere besked herom og om, hvad han mente, at man burde foretage sig¹. I overensstemmelse med, hvad der blev besluttet på mødet her, tilskrev Knuth samme dag både Carl Moltke og Reedtz². Knuth bad i brevet til Moltke denne om ikke at nedlægge sit hverv, i hvert fald ikke før man med Preussen var blevet enig om en anden regeringspræsident. Han meddelte endvidere, at vilde suppleanterne ikke indtræde, vilde han andrage kongen om at vælge to medlemmer blandt slesvigere, hvis samtykke man kunde regne med, til under Moltkes præsidium enten at danne fællesregeringen sammen med de to medlemmer, Preussen havde at vælge for Holsten, eller at danne en selvstændig regering alene for Slesvig. Knuth tænkte sig at foreslå kongen konferensråd Fr. Johannsen, amtmænd over Haderslev amt, biskop Jørgen Hansen på Als og borgmester Gustav Lassen i Haderslev. Han bad Moltke udtale sig om disse, hvad Moltke også gjorde i brev af 12. med anbefaling af Johannsen og Hansen³.

Om aftenen den 9. afholdt Knuth et møde hos den engelske gesandt, Wynn, for med denne, den russiske, svenske og franske gesandt at drøfte stillingen⁴. Wynn meddeler, at alle gesandterne

¹ Statsrådets Forhandl. I, 432 ff.

² Brevet til Reedtz se den anm. 4, s. 26 nævnte pk. — Brevet til Moltke findes i hans privatarkiv, pk. Immediatkomm.

³ Moltkes arkiv, pk. Immediatkomm.

⁴ Wynns depeche nr. 136, 10/9. F.O. 22/163. — Lagerheims depeche nr. 144, 10/9 og Ungern-Sternbergs nr. 179, 10/9.

var enige om at misbillige Moltkes udnævnelse og anbefale prins Ferdinand som præsident, medens Lagerheim påstår, at de anbefalede Adolph Blome! Wynn mener endvidere, at der kom en aftale i stand om, at Danmark skulde sende en mand til Berlin for at erfare Preussens mening, og at han skulde være forsynet med navnene på to personer, der udvalgte for Slesvig, og som sammen med de to, som kongen af Preussen udvalgte for Holsten, skulde udgøre regeringen under prins Ferdinand som præsident(!). Om Knuths uvilje imod at lade Moltke falde er alle beretningerne enige. At han havde til hensigt at sende en mand til Berlin, er rigtigt nok. Det meddeler han også selv i brevet til Reedtz, hvor han skriver, at denne bedes sende de efterretninger, som han måtte have, foruden til ham direkte til kammerjunker Quaade, »der privatim begiver sig til Berlin tillige med overbringeren af min skrivelse til minister Auerswald«. Som overbringer var der tænkt på major Andræ, men, som vi vil se, blev der intet af denne tanke.

I væsentlig overensstemmelse med forhandlingerne i statsrådsmødet var den forestilling, som samme dag udarbejdedes til forelæggelse for kongen¹. Kongen billigede næste dag forestillingen »ombord på vort dampskib Ægir på Dragø rhed«. Han afsejlede nemlig denne dag til hæren på Als². Ved denne kgl. resolution udnævntes Johannsen og biskop Hansen til »i forening med den af Os og Hans Majestæt kongen af Preussen allerede udnævnte præsident enten at forestå en samlet bestyrelse af hertugdømmet Slesvig og Holsten [sammen med 2 af Preussens konge udnævnte mænd] eller eventualiteter af hertugdømmet Slesvig alene«. Som suppleanter for Johannsen og Hansen udnævntes Chr. Paulsen og borgmester i Haderslev Gustav Lassen³.

¹ U.Min. Kgl. resolutioner. 1848, 10/9.

² Wynn beklager i depeche 10/9, nr. 137. F.O. 22/163, at kongen på dette kritiske tidspunkt tager fra København.

³ I forestillingen bringes 7 personer i forslag i følgende rækkefølge: Johannsen, Hansen, Paulsen, amtmand over Sønderborg og Nordborg Johannsen, Lassen, borgmester Knudsen i Tønder og købmand Caspar Christiansen i Flensborg. I statsrådsmødet den 9. er der tale om følgende: Johannsen, Hansen, Caspar Christiansen, købmand Jochimsen i Flensborg og borgmester Knudsen.

I forestillingen betonedes det, at ifølge konventionen skulde fællesregeringen indsættes senest 14 dage efter konventionens underskrivelse. Såfremt Preussen ikke udnævnte eller kunde få udnævnt medlemmer for Holsten, vilde dette, hed det i forestillingen, ikke retslig kunne hindre våbenstilstandens udførelse. »En sådan mangel vilde fra Deres Majestæts regerings standpunkt have så meget mindre betydning, som det fornemmelig er Deres Majestæt magtpåliggende, at hertugdømmet Slesvig unddrages den nærværende oprørske bestyrelses indflydelse...«. Udnævntes der kun medlemmer for Slesvig, måtte oprørsregeringen formodentlig vedblive for Holsten, men ophøre for Slesvig.

Søndagen den 10. holdt man sikkert fri i det danske udenrigsministerium, men den 11. opsattes der de skrivelser, som Andræ skulde have med sig på sin mission til Berlin¹. Skrivelsen til Auerswald var nærmest kun en introduktionsskrivelse for Andræ ved hans forhandlinger med den preussiske regering om, hvordan man nu skulde kunne få konventionen udført. I koncepten fandtes et stykke om dansk taknemmelighed mod Auerswald for dennes virksomhed ved konventionens afslutning. Det er dog overstreget, da Knuth ud herfor med blyant så vist ikke uden grund havde skrevet: »For megen tak«. Desuden fandtes en skrivelse til Andræ og udkast til instruktion for ham. Ifølge denne var hans opgave at få afsluttet en tillægskonvention [separatkonvention] med Preussen i anledning af den nu udbrudte »2. opstand« i hertugdømmerne. Der henvistes her særlig til landsforsamlingens beslutninger 4. sept. Andræ skulde i Berlin påpege, at man for at imødekomme Preussens ønsker var gået med til kun at vælge holstenere til fællesregeringen, og at man alene i Carl Moltkes valg havde nogen garanti for, at hertugdømmernes tro og fredselskende undersåtter blev værnede. Derfor måtte man fastholde, at han i hvert fald tiltrådte sine funktioner faktisk så længe, til man enedes med Preussen om en stedfortræder. Kongen vilde endvidere være rede til at udnævne to personer for Slesvig, disse burde sammen med Moltke

¹ U. Min. Krigen 1848—50. Korr. sager. — Koncepterne til skrivelserne er i hvert fald daterede 11. sept.

anerkendes som lovlige regering for Slesvig, og sammen med to, som Preussen udnævnte, burde de kunne danne regering for både Slesvig og Holsten. Vilde Preussen ikke udnævne nogen for Holsten, skulde Andræ søge en tillægskonvention sluttet om, at de tre andre anerkendtes som regering for Slesvig, og at der sikredes dem fornøden autoritet. Som vederlag vilde man overlade Preussen at indsætte en regering for Holsten. Der fulgte nærmere redegørelse for disse forslag, og til sidst udtaltes i instruktionen, at blev der ikke sluttet nogen tillægskonvention, måtte Danmark forbeholde sig ret til straks at skride ind i Slesvig for at genoprette ro og orden.

Men netop som Andræ den 11. skulde være sendt til Berlin, modtog Knuth Reedtz' så optimistiske skrivelse af 8. september om resultatet af sine forhandlinger i Slesvig (se ovenfor). Det er ikke underligt, at udenrigsministeren blev glad for sin diplomatiske medarbejders virksomhed, om hvilken han gav besked i et statsrådsmøde samme dag¹. Han opgav nu tanken om at lade Andræ gå til Berlin og sendte ham i stedet til Reedtz med et længere brev, dels dikteret af ham, dels egenhændigt². I begyndelsen af Knuths brev af 11. hedder det, at Reedtz' beretning »viser mig tilfulde, at De under de vanskelige forhold, hvori De er stillet, er slået ind på den rigtige vej, den at bevæge Preussen til øjeblikkelige energiske skridt«. Det var Knuth »en uventet beroligelse« at høre, at Reedtz havde udsigt til at kunne sætte igennem, »at man med magt kuer bevægelsen, endog uden at ty til det preussiske kabinet«. Han bemyndigede Reedtz til at meddele Below, at Preussen til »at dæmpe det nye oprør i Holsten, til at opløse forsamlingen i Kiel og afsætte den provisoriske regering vil kunne disponere over vor hele armé og alle vore skibe«. Wynn, med hvem Knuth havde drøftet sagen, havde ganske vist frarådet, at Danmark kastede sig blindt i Preussens arme, men Knuth mente, at man nok for en kortere tid kunde lade preusserne handle alene. Han tænkte sig Below

¹ Statsrådets Forhandl. I. 437 f.

² U. Min. Krigen 1848—50. Korr. sager. — Sml. Wynns depeche 12 9, nr. 138. F.O. 22 163.

som diktator, indtil roen var genoprettet. Han bemyndigede Reedtz til eventuelt at slutte en tillægskonvention. »Kan en sådan — som vil give anledning til et brud mellem Berlin og Frankfurt — sluttet på nogenlunde betingelser af Dem i hovedkvarteret med Wildenbruch, da bør De gøre det. — Troer De, at det snarere var muligt i Berlin, da kunde De efter nærmere korrespondance med mig gøre sikker regning på, at jeg hertil skal bidrage alt, hvad jeg kan«. Med hensyn til den regering, der skulde følge efter det påtænkte militære interregnum, udtalte Knuth som sin overbevisning, at »Moltke næsten er umulig, hvorfor vi kun holder på ham så længe, indtil ny overenskomst... er sluttet«. Han antog — med rette — at de tre suppleanter også gav afslag, og at heller ikke en kombination med Blome som præsident lod sig bringe til veje. Reedtz skulde søge at få Johannsen og Hansen som medlemmer for Slesvig, og når dette kunde lykkes, bemyndigedes han i øvrigt til at billige enhver kombination, »som er nogenledes tilfredsstillende«.

Knuths »uventede beroligelse« varede ikke dagen ud. Om aftenen fik han meddelelse om Frankfurtforsamlingens forkastelse af våbenstilstanden, rigsministeriets demission og ministeriet Auerswalds fald¹. Dagen efter skrev han til Reedtz om sin fornyede uro m.h.t. våbenstilstandens opfyldelse². Han ønskede, at Reedtz skulde opfordre den preussiske højstkommanderende til at jage landsforsamlingen fra hinanden. I slutningen af koncepten til brevet har Knuth egenhændigt tilføjet det ganske urealistiske forslag, at den fra Altona flygtede politimester Schrader og den afsk. kontorchef Dumreicher i København kunde blive medlemmer for Holsten og sammen med Johannsen og Hansen vælge en præsident, medmindre general Below foreløbigt kunde fungere i denne egenskab! Forslaget kan næppe ses som andet end et udslag af, at man i den opståede situation var komplet rådløs.

Fra scenen i København vender vi nu atter tilbage til den

¹ Se hans indberetn. til kongen 12/9. U.Min. Krigen 1848-50. Korr.-sager.

² 12/9. Smst.

slesvigske. Som Reedtz havde lovet Bonin, afrejste han om aftenen den 10. til Als, hvortil han kom den næste morgen. »På vejen« besøgte han Adolph Blome, Moltkes suppleant, der sagde ham, at han »så ingen fornuftig oplosning af ideernes confusion uden ved hjælp af russiske bajonetter«¹. Reedtz skrev den 11. til Knuth, at han regnede med at kunne tage tilbage til Slesvig enten samme aften eller næste morgen². Formodentlig har han tænkt sig at komme tilbage, forsynet med danske koncessioner, til nye forhandlinger med preusserne. Men her gjorde han regning uden kendskab til den i København truffne beslutning. Heller ikke vurderede han vel tilstrækkeligt Carl Moltkes faste karakter. Desuden havde han håbet på i kongens følge at træffe en minister (Knuth eller Bluhme?), men kongen havde kun sin kabinetssekretær F. F. Tillisch og sin generaladjutant, oberst Georg Schøller med sig.

Resultatet af drøftelserne med Moltke, Tillisch, general Hansen og oberst Schøller blev, som Reedtz den 12. september skrev til Knuth³, den beslutning, at man vilde gøre »konventionen, hele konventionen og intet uden konventionen« til holdepunktet. Som Reedtz senere indrømmede, var beslutningen »skarpere«, end han havde ønsket⁴. Der skulde heller ikke for Reedtz blive noget af en ny Slesvig-rejse.

Den 12. modtog Reedtz i Sønderborg et brev fra Wrangel, dateret den 11., hvori denne skrev, at der var godt håb om at få våbenstilstanden udført, hvis Danmark gik ind på to modifikation⁵. Det var de to, som Wrangel den 10. havde stillet den provisoriske regering i udsigt, at man fra dansk side var villig til at gå med til. Blev disse koncessioner givne, vilde Wrangel med sit liv garantere for imødekommenhed og eftergivenhed fra den provisoriske regering og deputeretforsamlingen. — Samtidig fik Reedtz ved kammerjunker Bille overrakt af-

¹ Reedtz til Knuth 13 9. U. Min. Krigen 1848-50. Korr.sager.

² Smst.

³ Smst.

⁴ Reedtz til Knuth 14 9. Smst.

⁵ Kopi af Wrangels brev smst.

skrift af et brev af 7. sept. fra den preussiske minister Auerswald til Wildenbruch, hvori Auerswald meddelte, at der intet hensyn burde tages til Frankfurtforsamlingens beslutning af 5., og at han for resten ventede, at man i Frankfurt ved en anden behandling godkendte våbenstilstanden. Bille overbragte desuden Reedtz mundtlig begæring fra Bonin, Below og Wildenbruch om endelig at vende tilbage til Slesvig.

I henhold til den tagne beslutning kunde Reedtz nu kun meddele Wrangel, at kongen loyalt vilde udføre konventionen, men også kræve dette af modparten¹. Det var ham bestemt forbudt, skrev han, at indlade sig på yderligere forklaringer, før Preussen havde givet beviser på oprigtig vilje, særlig ved at få fjernet den provisoriske regering og den konstituerende forsamling. Hen mod aften den 12. sendte Reedtz Bille til Slesvig for at overbringe Bonin en genpart af brevet til Wrangel samt et »skønt bestemt i samme retning noget mildere holdt brev« til Bonin selv². Han var, skrev han her, taget til Als for efter bedste evne at virke i den retning, hvorom de var blevet enige. Men konventionens betingelser måtte opfyldes, før der kunde være tale om modifikationer. Hovedbetingelserne var landsforsamlingens opløsning, og at den provisoriske regering nedlagde sin magt i Bonins hænder. Først når dette var sket, vilde Reedtz være i stand til med udsigt til resultat at virke i den mellem dem aftalte retning. Om konstituering af en konventionsmæssig regering var der allerede, udtalte Reedtz ukorrekt, indledt direkte forhandlinger i Berlin. Imidlertid havde grev Moltke »som den af begge parter valgte præsident, der er rede til at tiltræde sine funktioner«, ladet medfølge et brev til Bonin. Reedtz pålagde endvidere Bille at sige til Below og Bonin, at de skulde være velkomne i Sønderborg, hvem af dem der nu vilde komme. I brevet til Knuth af 13. september, hvori Reedtz giver disse oplysninger, bemærker han: »Knuden strammes, men indtil nærmere efterretninger fra Slesvig indtræffer, må man med resignation se tiden an«.

¹ Kopi af Reedtz' brev til Wrangel 12/11. U.Min. Krigen 1848-50. Korr.sag.

² Koncept i Reedtz' privatarkiv.

Da Bille den 12. rejste til Slesvig, medførte han, som nævnt, også brevet fra Carl Moltke til Bonin. Efter modtagelsen af Knuths brev den 9. og de ovennævnte forhandlinger i Sønderborg var Moltke besluttet på at installere kommissionen med de to danske kommissionsmedlemmer og udføre kommissionshvervet, indtil Preussen havde udnævnt de to andre medlemmer. Han anmodede derfor i brevet til Bonin denne om at skaffe kommissionen sikkert ophold i Flensborg og desuden om i henhold til konventionen at skille de i Slesvig fødte soldater fra de holstenske.

Om aftenen den 13. vendte Bille tilbage til Sønderborg, men kun med mundtligt svar, og Reedtz havde samme aften en konference med Moltke¹. Hvad Bille mundtlig meddelte var, at preusserne, Bonin, Below og særlig Wildenbruch, var blevet yderst opbragte over Moltkes krav om at anses som præsident; de vilde efter de andre medlemmers afslag kun betragte ham som privatmand. Below havde sagt, at nu var det umuligt for ham at tage til Sønderborg, og at han straks måtte begive sig til Berlin. I det konfidentielle brev af 14., hvori Reedtz giver Knuth disse meddelelser, siger han: »At indlade sig på koncessioner og direkte forhandlinger med insurgenterne har jeg stedse anset som ugørligt, men jeg turde ikke tage aldeles på mig at lukke døren for enhver benyttelse af denne udvej, dog kun under forudsætning af, at Preussen havde givet pant på sin alvorlige hensigt at gennemføre traktaten, og slesvig-holstenerne af deres redebonhed til at underkaste sig samme». Reedtz nævner endvidere, at han havde fået et brev fra Eugen Rewentlow (til Altenhof), der ønskede en samtale med ham, formentlig i »conciliatorisk retning«, men da han allerede var afrejst til Sønderborg, havde han ikke kunnet imødekomme ham. En ytring i brevet viser, at han ikke billigede den den 12. tagne beslutning, og at han har tænkt sig den ændret af Knuth. Som resultat af aftenkonferencen med Moltke må det vel ses, når Reedtz rejser spørgsmålet om, hvorvidt den danske regering

¹ Se Reedtz' »dagbog« i hans privatarkiv samt hans beretn. 14,9 til Knuth. U.Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

ikke, når »Preussens afmagt eller perfidi« var bragt på det rene, skulde tage udførelsen af konventionen i egen hånd »og hurtigt at lade arméen og flåden operere til konventionens gennemførelse ved at okkupere hertugdømmerne«. Knuth burde dog ikke træffe en sådan afgørelse, for Reedtz gav yderligere besked.

Om aftenen den 14. indfandt major Wildenbruch sig i Sønderborg og tog ind hos Reedtz¹. Han medbragte et i formen venligt brev fra Bonin, hvori det hed, at Wildenbruch mundtlig vilde anføre de ting, som Bonin ønskede opfyldt for at nå til udførelse af våbenstilstanden. Reedtz anfører i sit referat af samtalen ikke, hvad disse ting gik ud på, men kun at når Danmark forsikrede at ville gå forsonligt til værks, så vilde Bonin opsøge kongen og give ham den meddelelse, at den provisoriske regering havde overdraget ham sin myndighed, at landsforsamlingen var opløst, og at loyale erklæringer afgaves. Reedtz gjorde Wildenbruch opmærksom på, at meget havde ændret sig siden hans sidste brev til Bonin: landsforsamlingen havde vedtaget en slesvig-holstensk statsgrundlov, og Wrangel havde i Rendsborg ytret sig, som var man på dansk side villig til de to af ham nævnte koncessioner. Noget afgørende svar kunde Reedtz dog først meddele, når han havde fået kongens ordre. Reedtz begav sig så til kongen, hvor også Moltke var til stede, og beslutningen her blev, som man kunde vente, at man strengt skulde holde sig til konventionen.

Inden Reedtz meddelte Wildenbruch dette, vilde han dog først afvente resultatet af samtalen mellem Moltke og Wildenbruch, der selv vilde give Moltke Bonins brev. Brevet indeholdt en skarp afvisning af Moltke som præsident, og samtalen har næppe formet sig særligt behageligt. Over for Moltke hævdede Wildenbruch, at Preussen ikke kunde billige, at Danmark ensidigt udnævnte 2 medlemmer, men at disse skulde udnævnes i forståelse med Preussen, noget som jo i hvert fald ikke stod i konventionen². Efter at Reedtz af Moltke havde hørt om samtalen og Bonins brev, erklærede han over for Wildenbruch,

¹ Reedtz til Knuth 16/9. U.Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

² Moltke til Knuth 16/9. Moltkes privatarkiv, pk. Immediatkomm.

at der efter de fra preussisk side stedfundne »tergiversationer« først kunde være tale om yderligere imødekommenhed fra dansk side, når Preussen havde udført konventionens betingelser. Om Moltkes »admissibilitet« bemærkede Reedtz, at den måtte behandles »aldeles formelt«; det vilde så vise sig, om Preussen var berettiget til at nægte at anerkende ham som præsident. Wildenbruch afrejste straks, endnu samme nat.

Kongens beslutning om strengt at holde sig til konventionen fik udtryk i et reskript samme dag, den 14., til premierministeren i København¹. Med reskriptet oversendtes en forestilling, ligeledes af den 14., fra Carl Moltke om, at der enten bevilgedes ham afsked, eller at der blev truffet energiske forholdsregler for at sætte ham i stand til at forvalte sit embede. Kongen tilkendegav nu premierministeren som sin vilje, at våbenstilstandens samtlige betingelser nøjagtigt burde overholdes fra dansk side, og at »Vi navnlig ikke er sindede at indrømme nogen forandring med hensyn til den engang skete udnævnelse af præsidenten i regeringen«. Ministrene skulde derfor hver for sit vedkommende snarest træffe foranstaltninger til opfyldelse af konventionens betingelser, og navnlig skulde »den fornødne communication angående Vor udnævnelse af nye medlemmer til regeringen snarest muligt ekspederes«. Ministeriet havde også at sørge for, at Preussen traf forholdsregler for at fremtvinge overholdelsen af våbenstilstanden. — Dette sidste var unægtelig lettere sagt end gjort. — Kongen meddelte i et samtidigt brev til Carl Moltke, at han indtil videre skulde forblive i Sønderborg².

Reskriptet var resultatet af rådslagningen i den kreds, der omgav kongen under hans ophold i Sønderborg. Som vi har set, fandtes her ingen »ansvarlig« minister. Den engelske gesandt Wynn omtaler beslutningen som truffet i »a *minor Council*« (Moltke, de militære og maritime kommandanter og andre omkring kongens person), »som, i strid med alle konstitutionelle

¹ Premierministeren. Allerhøjeste reskripter og resolutioner. 22. marts 1848 — 15. okt. 1855. I. Nr. 145. — Reskriptet meddeltes i statsrådsmodet 18. sept. Statsrådets Forhandl. I, 440.

² Moltkes arkiv, pk. Immediatkomm.

former, han (kongen) forsamlede i Sønderborg¹. Wynn tilføjer, at Danmarks regering endnu befinder sig i en overgangstilstand (in a state of transition). Ved general Hansens indtræden som krigsminister ved ministerskiftet i november anfører Wynn som eneste indvending mod ham, at han havde været en af den »kamarilla« på Als, der havde tilrådet udnævnelsen af immediat-kommissionen og som snarere havde tilskyndet end frarådet kongens ønske om at genoptage fjendtlighederne².

Efter Bonins erklæring, at han ikke anerkendte Moltke som præsident, anmodede Moltke Reedtz om at bibringe Bonin en rigtigere opfattelse. Dette prøvede Reedtz på i en skrivelse af 15., men har næppe haft megen tiltro til resultatet³. Som han selv i flere af sine skrivelser erkendte, havde han for længst betrådt en slibrig og falsk vej. Yderligere havde han jo til Bonin skrevet, at Danmark i Berlin vilde forhandle om kommissionens sammensætning. Bonin skød sig derfor — og ikke med urette — ind under, at han afventede instruktioner fra Berlin⁴. I et brev af 18. til grev Knuth, hvor Reedtz omtaler dette, bemærker han om sin nævnte udtalelse til Bonin, at han »desværre« havde fremsat denne. Han forsvarer det med, at Knuth i sin skrivelse den 9. havde meddelt, at Quaade var afgået til Berlin, og at han kunde tilskrive ham direkte, hvad han dog nu heldigvis ikke havde gjort. Nu er udenrigsministeriets skrivelse af 9. om de påtænkte forhandlinger i Berlin ikke meget klar, men først ved Andræs ankomst til Als har Reedtz fået besked om, at sendelsen til Berlin opgaves. Andræ er sikkert først kommet til Sønderborg efter Reedtz' skrivelse af 12. til Bonin⁵. På den anden side forekommer Reedtz' udtalelse i hvert fald ikke at være særlig stemmende med de i Sønderborg tagne kongelige beslutninger.

¹ Depeche nr. 144, 21. 9. F.O. 22/163.

² Depeche nr. 178, 13. 11. F.O. 22/164.

³ Kopi af Reedtz' skr. til Bonin ved Reedtz' skr. 16/9 til Knuth. U. Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

⁴ Reedtz til Knuth 18/9. Smst.

⁵ I brev fra Reedtz til Knuth af 13. står der »Major von Andræ hertil. Jeg takker for hans hidsendelse ...«. Smst.

Skønt Moltke således blev nægtet anerkendelse af Bonin, skred han den 18. september til at installere »immediatkommissionen« med sæde i Sonderborg¹. Han havde da, som ventet, modtaget skrivelser fra Johannsen og Hansen, at de var villige til at indtræde. Fra to af suppleanterne, nemlig grev Th. Reventlow-Jersbeck og borgmester Callisen, havde han endnu den 14. ingen besked faet om deres stilling til at indtræde i fællesregeringen². 2 dage senere modtog han dog fra Callisen en skrivelse, der i indledningen var »imodekommende, men i slutningen afvisende«³. Fra Reventlow-Jersbeck synes der ikke at foreligge noget skriftligt svar⁴. I protokollatet om kommissionens tiltrædelse hedder det, at skønt man ingen meddelelse har modtaget om de to medlemmer, Preussen skal udnævne, er det besluttet straks at lade kommissionen træde i virksomhed. Dels er nemlig den i konventionen bestemte frist længst udløbet, dels er flertallet af medlemmer til stede. Kommissionen skal fungere for begge hertugdømmer i henhold til konventionen.

Når Moltke skred til at installere kommissionen, måtte han unægtelig have ret til at mene, at han havde kongen og Knuth bag sig. Gentagne gange havde han tilbudt sin demission, men den var ham nægtet. Foruden hvad ovenfor er sagt, skal jeg nævne, at Knuth i en længere skrivelse af 14. til Moltke, af denne modtaget den 16., havde erklæret, at den danske regering utvivlsomt under de forhåndenværende omstændigheder var berettiget til at installere de tre medlemmer som lovlig regering for Slesvig⁵. Den burde dog, mente Knuth, alene befatte sig med Slesvigs administration, indtil Preussen havde udnævnt sine to medlemmer for Holsten. I tilfælde af, at Moltke ikke

¹ Moltkes arkiv, pk. Immediatkomm.

² Moltke til Knuth 14/9. Smst.

³ Moltke til Knuth 16/9. Smst.

⁴ Knuth anmoder 15/9 Moltke om at fremskaffe en bestemt udtalelse fra Reventlow-Jersbeck og Callisen enten direkte eller gennem Reedtz. Moltke har først modtaget denne skrivelse d. 18., på hvilken dag han installerede kommissionen. Smst.

⁵ Smst.

kunde skaffe sit styre lydighed eller hertil få støtte fra Bonin, bad Knuth ham sammen med de to (evt. fire) andre medlemmer ufortøvet rette henvendelse til de to kontraherende magter, Danmark og Preussen. I hvert fald vilde Danmark så imodekomme henvendelsen, da denne vilde give det »et fuldkommen legalt middel« til at intervenere i kongens navn.

Som det ses, er der den forskel mellem Knuths her anførte skrivelse og Moltkes installation af kommissionen, at Moltke installerer den for begge hertugdømmer, medens Knuth tænkte sig den evt. alene for Slesvig. Den kgl. resolution af 10. havde, som anført, begge muligheder. Moltkes beslutning var den i henhold til konventionen formelt rigtigste. Dette betoner også Reedtz i en skrivelse af 16. september til Knuth,¹ hvor han desuden udtaler: »Grev Moltkes fasthed og mod må indgyde den største højagtelse. Vores indbyrdes forhold er særdeles venskabeligt«. Men han føjer til: »Hvorvidt gennemførelsen af en regering med ham i spidsen og under Preussens medvirkning er mulig, anser jeg som aldeles tvivlsomt...«.

I denne skrivelse ytrer Reedtz endvidere, at alene ministeriet kan bedømme, om det er tilrådeligt og udføreligt, når man klart har konstateret, at Preussen har brudt konventionen, så at skride ind med væbnet hånd, og om øjeblikket er gunstigt til »et dristigt coup de main«. Det mente Carl Moltke nu ubetinget; han har sikkert også ment, at han lige så godt som ministeriet var i stand til at bedømme situationen. En væbnet indskriden fra dansk side stiller Knuth egentlig også i udsigt i sin skrivelse af 14. sept. til Moltke. Det skulde gå helt anderledes.

Medens kongen i Sønderborg havde besluttet at følge en energisk politik og fastholde Moltke som præsident, havde de fremmede diplomater i København fortsat presset på for at få Knuth til at opgive ham². Den 17. havde Wynn en lang

¹ U.Min. Krigen 1848—50. Korr. sager. Reedtz udtaler her med rette: »Derimod kan jeg ikke andet end anse ideen om at indskrænke denne regerings virksomhed til Slesvig alene som en afvigelse fra konventionen«.

² Sml. depeche nr. 148, 14/9, fra Lagerheim.

samtale med udenrigsministeren, som han igen opfordrede til at lade Moltke falde¹. Yderligere anbefalede han kraftigt, at man straks skulde sende Reedtz til Berlin under henvisning til den tid, som tabtes ved forhandlinger mellem Sønderborg og det preussiske hovedkvarter. Næste morgen meddelte Knuth Wynn, at man fulgte hans råd, hvad Wynn samme dag gav sin kollega i Berlin, Westmorland, underretning om. Over for Knuth fremhævede Wynn igen, at man skulde opgive Moltke. Man kunde let, skrev Wynn til Westmorland, finde en præsident, hvis danskerne vilde acceptere Reventlow-Jersbeck. Han mente dog stadig, at prins Ferdinand vilde være den bedste.

Knuth fulgte, som sagt, Wynns råd og skrev endnu den 17. egenhændigt til Reedtz om uopholdelig at rejse til Berlin². Han fremhævede indledningsvis, at magterne uafsladeligt vedblev at insistere på, at »vi endelig må opgive greve Moltke«. Han anførte, hvad han herpå svarede, men bemærkede så, at skønt det var vor fuldeste overbevisning, at ingen kunde erstatte Carl Moltke, kunde vi dog gøre »denne uhyre koncession, *når vi da havde sikkerhed for våbenstilstandens tro og redelige samt hurtige fuldbyrkelse*«. Havde Frankfurt antaget våbenstilstanden, skulde Reedtz i Berlin søge udvirket, at der både af Preussen og Danmark overdroges Bonin uindskrænket myndighed for et tidsrum af 2 å 3 uger mod, at Bonin sendte kongen sit skriftlige æresord på kun at bruge sin myndighed til at udføre våbenstilstanden og navnlig — med det gode eller onde — få den provisoriske regering og landsforsamling væk. Reedtz skulde videre meddele Preussen, at kongen havde udnævnt Johannsen og Hansen for Slesvig, og anmode om, at Preussen straks udnævnte to for Holsten, som vilde antage valget. Forpligtede Preussen sig til at indsætte og opretholde denne regering under våbenstilstanden, vilde den danske regering søge at få »enhver nogenlunde upartisk mand, som Preussen måtte ønske som præsident, antaget af

¹ Wynns depecher nr. 141 og 142, 18.9. F.O. 22 163. — Wynn til Westmorland. 18.9. Westmorland II, s. 309. — Sml. depeche nr. 184, 18.9, fra Ungern-Sternberg og nr. 150, 19.9, og nr. 151, 21.9, fra Lagerheim.

² U.Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

kongen«. Onskede Preussen arveprinsen, hvad alle diplomaterne arbejdede på, vilde regeringen gøre alt for at sætte dette igennem, »om det end er tungt for landets tronfølger at komme i en sådan oprørslejr«. Kunde Reedtz ikke opnå noget personalarrangement med Preussen eller den ønskede garanti til opretholdelse af en sådan regering, burde Reedtz virke til, at Preussen overlod Danmark at udnævne og indsætte alle fem eller, »hvad der vilde være os fordelagtigere«, overlade os at indsætte Moltke og de to *for Slesvig* og lade alt være i Holsten, som det er.

Knuth mente at kunne forsikre Reedtz om, at han i Berlin vilde blive understøttet af alle diplomater, og han burde der kunne fremføre »en meget alvorlig og bitter klage« over, at ikke eet af de punkter, som var til fordel for Danmark, var opfyldt, medens Danmark samvittighedsfuldt havde opfyldt alt. Knuth fremhævede det betænkelige ved, at det i Frankfurt var blevet officielt sagt, at Danmark havde indladt sig på »modifikationer« (de Wrangelske punkter, sml. ovenfor), hvad der kunde føre til, at Frankfurt billigede våbenstilstanden under falske forudsætninger. Reedtz skulde her søge at skabe klarhed. Endelig ventilerede Knuth de to muligheder, at enten Frankfurt eller endog Preussen begyndte krigen igen. Reedtz' rejse til Berlin, bemærkede Knuth i tilslutning hertil, vil blive af yderste og mest presserende vigtighed, »thi De kender vor tilstand og ved, at den beslutning på ny at gribe til våben kan og rimeligvis vil føre os til randen af afgrunden«. Indstændig bad Knuth derfor Reedtz om snarest at foretage Berlin-rejsen. »Snart må vor definitive beslutning tages, thi denne tilstand er utålelig«.

Knuths villighed til i nødsfald at opgive Carl Moltke som præsident rimede sig dårligt med det ovenfor nævnte kgl. reskript af 14. til premierministeren. Da denne i et statsrådsmøde den 18. oplæste reskriptet, udtalte Knuth, at han dog troede, at man kunde indlade sig på en modifikation m.h.t. regeringspræsidentens person¹. Zahrtmann tog afstand herfra, men yderligere debat fandt ikke sted, og Knuth har — i hvert fald efter referatet — undladt at meddele noget om sin afgørelse dagen før.

¹ Statsrådets Forhandl. I, 440.

—Wynn omtaler i en depeche af 21., at der endnu i går var megen tvivl, om Reedtz vilde føle sig berettiget til at handle imod kongens i Sønderborg bestemt udtalte vilje at fastholde Moltke¹. Det skulde hurtigt vise sig, at Reedtz var rede til at gå langt videre på indrømmelsernes bane. Den 19. tilskrev Reedtz Knuth, at han lige havde modtaget hans instruks af 17., og at han om $1\frac{1}{2}$ time vilde afgå med dampskibet »Valdemar« over Stettin til Berlin².

Den af Knuth frygtede »tvetydige« anerkendelse af våbenstilstanden i Frankfurt fandt sted den 16. Da det viste sig umuligt for Dahlmann, der havde fået konventionen forkastet, at danne ministerium, trådte det gamle ministerium atter til. Nationalforsamlingen vedtog nu et af Francke stillet forslag om at anerkende konventionen, for så vidt dens betingelser endnu lod sig udføre! Det var et forslag, som den provisoriske regerings egen repræsentant i Frankfurt betegnede som præget af perfidi³. Derimod udtaler professor Forchhammer i et brev fra Frankfurt til Reventlou-Preetz 14. sept., at Francke og flertallet af slesvigholstenerne i nationalforsamlingen antager våbenstilstanden, »så vidt den er udførlig og søger at forbedre den uden at bortkaste den«⁴. Det synes ham »den eneste rigtige position«, og han føjer til, at forhåbentlig er det imedens lykkedes den provisoriske regering *faktisk* at gøre våbenstilstanden »væsentlig anderledes«. Hvad det egentlig var, der blev »antaget«, forbliver således en gåde.

4. Forhandlingerne i Berlin.

I det brev til Knuth, hvori Reedtz påtog sig missionen til Berlin, skrev han: »De lægger en uhyre ansvarlighed på mine

¹ Depeche nr. 144, 21. 9. F.O. 22, 163.

² U. Min. Krigen 1848—50. Korr. sager. — Som det fremgår af Reedtz' brev til Knuth 21. 9, anløb dampskibet Wismar i st. f. Stettin.

³ Madais skr. 16. 9. EE. 8.

⁴ EE. 3.

skuldre; jeg skal gøre, hvad jeg formår, men kan jeg drive det til indledning til fred, i tilfælde af at våbenstilstanden ikke i væsentlige punkter kan komme til udførelse, gør jeg det.

Til Berlin ankom Reedtz noget forsinket den 21. om formiddagen¹. Auerswalds ministerium var denne dag afløst af et nyt med general v. Pfuël som ministerpræsident. I dette blev Dönhoff udenrigsminister. Noget indgående kendskab til slesvig-holstenske forhold har sikkert ingen af dem haft², men stort set blev det også understatssekretær Bülow, der fortsat kom til at føre forhandlingerne.

Når Knuth havde ment at kunne forsikre Reedtz om, at han i Berlin under sine forhandlinger vilde finde støtte hos alle diplomaterne, skulde den i hvert fald ikke blive af større betydning. Ved afslutningen af sit ophold konstaterer Reedtz, at de fremmede gesandters understøttelse ikke havde frugtet³. Han fulgte, skriver han, helt den russiske gesandt Meyendorffs råd, men denne formåede ikke at puste liv i »det døende Preussen«. Westmorlands holdning var som Palmerstons, snarere ugunstig end gunstig for os, da hans hovedformål var at undgå konflikter og forklare, at man intet kunde opnå hos Preussen. Den svenske gesandt d'Ohssons svage helbred hindrede ham i at tage synderlig del i underhandlingerne. Den franske gesandt Aragos kendskab til sagen var så overfladisk, at han heller ikke var til megen nytte, skønt han var velvillig.

I Reedtz' første samtaler med Bülow og Dönhoff kom det ikke til nogen rigtig drøftelse af sagen⁴. Men den 26. spiste Reedtz hos Meyendorff, der også havde indbudt Bülow, for at han og Reedtz efter bordet kunde tale sammen. Bülow vedgik, at Preussen ikke var i stand til at sætte våbenstilstanden i

¹ Reedtz til Knuth 21/9. U. Min. Krigen 1848—50. Korr. sager. Schleiden, s. 155, siger ukorrekt, at Reedtz var i Berlin d. 20.

² Sml. Schleiden, 147 f. og Schleidens beretn. 23/9. EE. 5.

³ Reedtz' »konfidentielle notitser« 17/10. U. Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

⁴ Reedtz til Knuth 27/9. Smst.

værk, og havde selv ikke noget forslag at gøre. Men han afviste ganske de forslag, som Reedtz fremførte i henhold til Knuths instruktion. Tanken om at gøre Bonin til diktator for kortere tid for at rydde scenen stemte unægtelig også dårligt med Preussens agt at »tirer son épingle du jeu«. Da Reedtz dagen efter var hos Westmorland, hvor lidt efter også Dönhoff indfandt sig, var denne imidlertid pludselig i stand til at stille et bestemt forslag¹. Hvad var det, som havde bevirket dette?

Når Preussen ikke vilde bruge magt for at tvinge den provisoriske regering til at acceptere konventionen, var der ikke andet for det at gøre end forhandle med den om en ordning, som den og landsforsamlingen godvillig vilde antage. Det var dette, der skete. Men som trediepart optrådte nu centralmagten i Frankfurt, der efter »anerkendelsen« af konventionen havde meddelt, at den selv vilde forhandle med Danmark, og som udnævnte en rigskommissær til at medvirke ved konventionens udførelse. Udnævnelsen skete den 20., og valgt blev Stedmann, en intim ven af brødrene Gagern og i nationalforsamlingen tilhørende højre centrum². Dr. Gülich betegnede ham som en mand af heltigennem retskaffent og tysk sindelag³. Stedmann ankom den 24. til Berlin sammen med syndikus Banks, som var udnævnt til rigsgesandt i København.

Schleiden var den 11. vendt tilbage til Berlin for her igen at modvirke våbenstilstanden. Han mente at kunne forsikre den provisoriske regering, at Preussen under ingen omstændigheder med væbnet magt vilde gennemføre våbenstilstanden⁴. Han opfordrede den provisoriske regering til en energisk og fast holdning: Fandtes der ingen mænd, der vilde overtage regeringen på våbenstilstandsbetingelserne, måtte der indtræde modifikationer, eller også rykkede danskerne ind. Men i så tilfælde vilde slesvig-holstenerne sikkert få hjælp fra hele Tyskland.

Den 24. september havde Schleiden en længere drøftelse med

¹ Smst. samt Westmorlands depeche nr. 353, 28. 9. F. O. 64, 289.

² Madai til den prov. reg. 22. 9. EE. 8.

³ Madais skr. 23. 9. Smst.

⁴ Schleidens skr. 12. 9. EE. 5.

den nye preussiske udenrigsminister Dönhoff om, hvorledes en ny regering i hertugdømmerne lod sig tilvejebringe¹. Dönhoff skal have bedt Schleiden om bestemte forslag herom, som han kunde forelægge Reedtz. Schleiden udtalte som sin private mening, at en ny regering let lod sig danne af de allerede udpegede personer med udelukkelse af Moltke og evt. Blome, såfremt Danmark gik med til de to modifikationer. Det var stort set de to »Wrangelske« (se s. 26)². Dagen efter forelagde Schleiden efter modtagelsen af et fortroligt brev fra Reventloup-Preetz Dönhoff Reventlous forslag om at lade landsforsamlingen vælge den nye regering af de designerede 8, d.v.s. de 10 minus Moltke og Blome³. Dönhoff greb ideen med glæde.

Den 26. konfererede Schleiden med de tre herrer, der var kommet til Berlin: Stedmann, Banks og Francke⁴. De enedes om at ville foreslå, at den nye regering, valgt som ovenfor nævnt, i sin første proklamation skulde meddele, at foreløbig forblev *alle* af den provisoriske regering udstedte love og anordninger i kraft, men at den forbeholdt sig senere at publicere den i konventionen nævnte fortegnelse over, hvilke love der forblev gyldige. De kontraherende magter skulde imidlertid samtidig enes om, at en sådan fortegnelse *aldrig* gaves, hvorimod den nye regering faktisk skulde suspendere nogle af de for Danmark mest stødende. Den eneste betydelige vanskelighed vilde da være »statsgrundloven«. »At det er ugørligt«, skrev Schleiden, »at opretholde denne i kraft under våbenstilstanden, derom er desværre alle enige; hverken Danmark eller stormagterne vilde tåle dette«. Den tyske centralmagt burde derfor erklære, at statsgrundloven suspenderedes indtil freden, hvad der dog ikke behøvede at udelukke, at den nye regering alligevel nøje fulgte den. »Så sørgelig dette resultat end er«, udtalte Schleiden, »så

¹ Schleiden, 155 ff. og hans beretn. 24/9. EE. 5.

² Schleiden, 155 siger, at den nye regering burde være sikker på at kunne »die sehr unbestimmt [!] gefassten Artikel der Convention nachher so zur Ausführung zu bringen, wie das Interesse des Landes es gebiete«.

³ Schleidens beretn. 25/9. EE. 5. Sml. Schleiden, 157.

⁴ Schleidens beretn. 26/9. EE. 5.

formar vi dog desværre ikke at opnå noget andet«. Nogen udsigt til, at Preussen skulde tillade, at landsforsamlingen valgte den nye regering frit og udenfor de allerede designerede 8 mænd var der ikke.

Dette sidste gentog Schleiden den 27. i anledning af en skrivelse af 24. fra Reventlouw om det ønskelige i ikke at binde landsforsamlingen til at vælge mellem de 8¹. I en skrivelse af 26. fra den provisoriske regering fremsættes et par andre forslag vedrørende valget af den nye regering, bl.a. at begrænse den til 2 medlemmer². Da skrivelsen kom til Berlin, var afgørelsen allerede faldet, og selv om dette ikke var sket, havde den næppe ændret den. — Forslaget om en ny regering, valgt blandt de i tillægsartiklen nævnte, måtte for så vidt tiltale de konservative kredse i hertugdømmerne, da de nævnte tilhørte »notablerne«. At Th. Olshausen og hans parti har bekæmpet det, siger sig selv.

Den 27. september var Dönhoff således sat i stand til hos Westmorland at præsentere Reedtz et forslag om den nye regerings dannelse, et forslag, han kunde vente billigt i Kiel. Først foreslog han, at Danmark og Preussen skulde vælge mellem de 9, men forud forhandle med de pågældende og »de indflydelsesrige« (den provisoriske regering?) i hertugdømmerne. Trods Westmorlands indtrængende anbefaling af dette forslag vilde Reedtz ikke gå ind på det. Så ændrede Dönhoff forslaget derhen, at Preussen valgte mellem de 9, nemlig »de bedste og mest moderate personer«, som kunde fås. Efter nogen nolen accepterede Reedtz dette, og en protokol opsattes samme dag om den trufne overenskomst og underskrevet af Dönhoff og Reedtz. Om Reedtz' betænkeligheder ved at gå med til denne vidner det, at han bad Westmorland skrive til Wynn og anmode denne om at anbefale overenskomsten til den danske regering. Det gjorde Westmorland også samme dag³.

I erkendelse, hedder det i den opsatte protokol, af det

¹ Schleidens beretn. 27 9. EF. 5.

² EE. 22.

³ Westmorland til Wynn 27/9. Westmorland. II, 313.

umulige i at udføre artikel 1 i tillægsartiklerne vil Preussen anvende sine bona officia til at opnå, at fem af de nævnte personer overtager hertugdømmernes »administration intérieure«. De vil derefter af Preussen og Danmark blive installerede som »administration supérieure ad interim« og vil under våbenstilstanden udøve deres myndighed i kongen af Danmarks navn i hans egenskab af hertug af Slesvig og Holsten.

Denne »løsning« på knuden kunde Reedtz formodentlig allerede have opnået i Slesvig (se s. 28). Men den svarede ikke til Knuths instruktioner og slet ikke til den opfattelse, der havde rådet i »det lille råd« i Sønderborg. I en udførlig og velskreven depeche den 27. og i et langt privatbrev den følgende dag til Knuth udviklede Reedtz de grunde, der havde fået ham til at gå ind på Preussens forslag og tage »dette tilvisse ansvarsfulde skridt«¹. Han anførte 4. Først at de personer, som valget kunde træffe, var anerkendte som »personæ gratæ« af begge parter, — noget, han dog næppe kan have fremført med synderlig overbevisning. Dernæst sin tvivl om, at Preussen vilde få en sådan regering i stand, men herved faldt »al mulig tort« tilbage på Preussen. Videre, at både Dönhoff og Westmorland anså tilbudet som en »uhyre koncession«. Nu troede Reedtz ganske vist ikke, at Palmerston havde større lyst til at hjælpe Danmark, men blev han »malicieux«, kunde han skade os meget. Endelig fremhævede han, at hovedformålet med hans sendelse var at få en regering i stand, og det nyttede ikke at fastholde et standpunkt, hvorved dette blev umuligt. Han anmodede indstændig om at blive underrettet om, hvorvidt regeringen billigede eller misbilligede det af ham foretagne skridt.

Dette skridt betød naturligvis, som han betoned i privatbrevet til Knuth, at man opgav Moltke og hans kolleger. Om denne »mesures« formålstjenlighed (indsættelsen af immediatkommissionen) havde han altid haft betydelig tvivl, og i det øjeblik, den ikke støttedes kraftigt hjemmefra, lod den sig ikke opretholde, men havde kun bidraget til at »komplicere forholdene, forbitre gemytterne og kølne vore allieredes iver«. Denne betragtning

¹ U.Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

var i øvrigt ikke fjern fra Carl Moltkes egen. Preussen tog i disse dage også bestemt afstand fra immediatkommissionens lovlighed, hvilken betragtning de fremmede diplomater delte¹. — Vel havde Danmark, udtalte Reedtz videre i privatbrevet, grund til bitter klage over Preussens jammerlighed, men det var for tiden ikke i stand til at opfylde sine forpligtelser. Der var, mente han, kun 2 veje for Danmark at gå. Den ene strengt at holde på konventionen. Men dette turde han ikke tilråde uden utvetydigt tilsagn om Ruslands hjælp, og et sådant tilsagn havde Meyendorff ikke antydnet. Jeg indskyder her, at Carl Moltke modsat Reedtz vilde lade stormagter være stormagter og lade den danske hær selvstændigt skride ind, et standpunkt, der har meget for sig. Den anden vej var for Reedtz den, at Danmark skulde indlade sig med centralmagten, hvad England og Preussen anbefalede, og heller ikke Meyendorff fandt unyttigt. Centralmagten havde jo nylig bestemt selv at tage sagen i sin hånd. — At indlade sig med centralmagten havde den danske regering nu besluttet, før Reedtz' skrivelser nåede København. En kgl. resolution af 27. tilkendegav, at der intet var til hinder for at modtage centralmagts udsending, syndikus Banks i København². Wynn havde været mellemmand i denne sag³.

Knuth modtog den 29. Reedtz' depeche af 27. med protokollen og indstillede straks til kongen, at denne billigede den trufne overenskomst, dog at der gaves en tidsfrist for dennes gyldighed (15. oktober). Det burde også siges ved de fems udnævnelse, at kongen nærede tillid til, at de vilde tage sig af Nordslesvigs velfærd⁴.

I et statsrådsmøde den 30. gav Knuth meddelelse om sin forestilling til kongen, men føjede til, at viste der sig i statsrådet betænkeligheder ved Reedtz' forslag, kunde han endnu nå at gøre kongen opmærksom herpå⁵. Lehmann, Monrad og

¹ Se f.eks. Wynns depecher nr. 146, 25. 9, og 148, 28. 9, F.O. 22 163, samt Lagerheims depecher nr. 154, 27. 9, og 155, 1. 10.

² Udenrigsmin. Kgl. resolutioner.

³ Sml. Wynns depeche nr. 149, 28. 9, F.O. 22 163.

⁴ Udenrigsmin. Kgl. resolutioner. — Forestillingen er dateret 29. 30.

⁵ Statsrådets Forhandl. I, 464 ff.

Hvidt tog nu i mødet bestemt afstand fra forslaget. Som Monrad med rette bemærkede, lå den danske regerings svaghed deri, at »den aldrig holder på noget«. Hvortil Knuth også med rette udtalte, at svagheden lå i, at »vi har ingen magt«. Statsrådets flertal (6) vedtog efter en længere drøftelse stort set at billige det af Reedtz gjorte forslag.

Imidlertid fulgte kongen ikke sin udenrigsministers indstilling. Ved reskript af 30. sept. meddelte han ham, at »ligesom Vi stedse har holdt fast ved, at den engang afsluttede våbenstilstands samtlige betingelser nøje burde overholdes fra begge sider, således finder Vi det også nu under Vor værdighed at indrømme nogen forandring i de foranstaltninger, som Vi i medfør af våbenstilstandens bestemmelser har truffet¹. Denne forsikring svækkes dog noget ved fortsættelsen, hvor det hedder, at i hvert fald er sagen af den vigtighed, at den ikke kan anses for moden til afgørelse, før den er taget »under nøjeste overvejelse af Vort samlede statsråd«. Et samtidigt reskript til premierministeren gav denne besked om, hvad kongen havde resolveret på udenrigsministerens indstilling. Endvidere meddeltes det premierministeren, at kongen agtede snarest at sende general Oxholm til St. Petersborg for at underrette kejseren om, at kongen, hvis Preussen og hertugdømmerne ikke inden 15. okt. opfyldte konventionen, vilde lade sin hær rykke ind i Slesvig for at gennemtvinge våbenstilstandens håndhævelse for dette hertugdømme. Derimod vilde han overlade det til Tyskland og Preussen at tilvejebringe lovlig orden i Holsten. Forinden den danske hær rykkede ind i Slesvig, vilde kongen dog have at vide, om kejseren billigede dette og eventuelt vilde understøtte ham. — Premierministeren skulde give statsrådet underretning om disse planer og derpå meddele kongen dets udtalelse. — Man kan vel tænke sig, at det er Tillisch, der havde været med til afgørelsen i Sønderborg, der har medvirket ved den kgl. viljesytring nu.

Den 30. sept. sendte Knuth Reedtz afskrift af det kgl. re-

¹ Udenrigsmin. Kgl. resolutioner samt kabinetsarkivet. Konceptbog 1848. A. Nr. 638. — Reskript til premierministeren smst. nr. 639. — Sml. Lagerheims depeche nr. 155, 1/10.

skript af samme dag, »hvoraf De vil erfare de anskuelser, som Hans Majestæt antager ikke at kunne fravige, og hvortil også statsrådet, således som det i dag har udtalt sig, mest hælder...«¹. Den sidste udtalelse forekommer ikke i særlig overensstemmelse med statsrådets lige nævnte beslutning. Men samtidig sendte Knuth »på eget ansvar« en længere instruks til Reedtz, der må antages at dække Knuths egne anskuelser eller måske rettere er tænkt som et kompromis mellem disse og kongens².

I begyndelsen af Knuths skrivelse hedder det, at protokollen af 27. sept. har været forelagt kongen. Denne har bemyndiget ham til at meddele Reedtz, at han i h.t. artikel 7 har udnævnt 2 medlemmer og anmodet Reedtz om at få Preussen til at udnævne 2. Mere end denne meddelelse står bemyndigelsen fra kongen ikke for. Men derefter fortsætter skrivelsen med at give udtryk for Knuths villighed til at opgive Moltke, når Danmark og Preussen kan blive enige om en anden præsident. Den på fransk affattede skrivelse bruger formen »nous«, der går på den danske regering, udenrigsministeriet og Knuth. Skønt nu protokollen af 27. sept. »semble indiquer une voie différente, et qu'il ne se trouve point en stricte harmonie avec les termes de la convention«, vil vi deri se et oprigtigt preussisk ønske om at hidføre en mere tilfredsstillende tilstand i hertugdømmerne. Vil Preussen påtage sig her at installere en interimistisk regering af 5 personer, valgt blandt de 9 eller blandt andre moderate, vil vi acceptere et sådant arrangement som et faktum, der vil lette forhandlingerne om en definitiv fred. Vi vil tro, at den preussiske regering vil få en sådan regering til at vise moderation og mildhed mod indbyggerne. Enhver sådan regering, der vil medføre den provisoriske regerings tilbagetræden og landsforsamlingens opløsning, vil af os blive langt foretrukket

¹ U.Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

² Smst. Se også Statsrådets Forhandl. I, 471 f. — Når det i »Krigen 1848—50«. II, 91 hedder, at Knuths note sker efter bemyndigelse af kongen, er det sikkert ikke korrekt. I noten bruges nok formen »nous«, men den går ikke på majestæten. Referatet af noten er ikke på alle punkter korrekt. Skrivelsen er trykt i Aktenstücke, 546 ff.

frem for den nuværende tilstand. Men vi kan ikke anerkende den som skabt eller etableret ved os. Herfor anførtes en række grunde, bl.a. den, at der ikke i nævnte regering vilde findes »un seul membre possédant les sympathies de la population Danoise du Slesvic...«. Kongen forbeholdt sig også senere at komme tilbage til etableringen af en regering helt i overensstemmelse med konventionen, såfremt ikke en fredsslutning gjorde dette overflødig. Regeringen på Als og Ærø måtte også vedblive. Lykkedes det ikke Preussen at etablere en sådan regering, eller optrådte en sådan i lighed med den provisoriske regering, måtte vi tage vor tilflugt til andre midler. Før dette skete, vilde vi dog altid henstille til Preussen, at vi i fællesskab opfyldte konventionens betingelser; »mais nous ne saurions regarder plus longtemps d'un œil tranquille des vexations contre les sujets paisibles du Roi et des menaces continuelles contre le Danemark«.

I en anden skrivelse til Reedtz, ligeledes af 30. sept., søgte Knuth at lægge en vis afstand mellem regeringens synsmåde og Carl Moltkes »foranstaltninger«, d. v. s. installationen af immediatkommissionen¹. Forsøget synes ikke helt fair over for Carl Moltke, men forklares naturligt ved den enstemmige kritik fra udlandet af kommissionens etablering. Knuth bad dog Reedtz benytte denne afstandstagen med »discretion« (i koncepten havde først stået »den største discretion«), »især i betragtning af vort oprigtige ønske at vise grev Moltkes modige og loyale færd så megen anerkendelse som muligt«.

I statsrådsmødet 2. okt. blev Knuths »på eget ansvar« tagne beslutning helt billiget². Også Lehmann udtalte sin fulde tilslutning. Man var endvidere enig om at fraråde en ny sendelse til Rusland, sådan som det kgl. reskript ønskede, da man allerede havde fået vished om, at Rusland ikke kunde tilråde militær indrykning i Slesvig. Det overdroges Knuth at gøre kongen opmærksom på, at statsrådet anså det for »meget betænkeligt« at lade den danske hær rykke ind i Slesvig. I referatet af mødet føjes ganske vist hertil »forinden der var indløbet svar fra Reedtz

¹ U.Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

² Statsrådets Forhandl. I, 471 ff.

på... (Knuths) skrivelse til ham», en begrænsning, der næppe har megen reel værdi.

Knuths følgende instruktioner til Reedtz af 2. og 3. oktober er holdt i en kraftig tone med pålæg om at stille krav til Preussen om at opfylde konventionen¹. Lidt anderledes er dog tonen i en af Knuth egenhændig konciperet skrivelse af 3. oktober til Reedtz². Kun i yderste nødsfald hedder det her, vil Danmark gribe ind med magt. »Vil derimod Preussen eller centralmagts afsendinge eller begge i forening opfylde den ringe del af deres forpligtelser at tilvejebringe *faktisk* en nogenlunde udholdelig tilstand, hvori våbenstilstandens hovedbestemmelser opfyldes, da vil man søge herfra at lade det gå hen og arbejde på en virkelig fred«. Med hensyn til denne ønsker vi, udtaler Knuth nu, kun at have med centralmagten at gøre. »Lad Preussen træde tilbage, det formår dog intet«. Centralmagts udsending, Banks, skriver Knuth, ventes i morgen hertil. Så snart Reedtz så, at han ikke i Berlin kunde få en tålelig tilstand etableret, eller så snart dette var nået, skulde han vende tilbage, i første tilfælde til København, i sidste tilfælde til hertugdømmerne for »at træde i en foreløbig aftale med den faktiske autoritet«.

Vilde statsrådet kun i yderste nød gribe ind med magt, var Frederik VII anderledes til sinds. Ved efterretningen om, at Bonin havde taget tjeneste hos den provisoriske regering som overstbefalende for den slesvig-holstenske hær, var kongen, skriver Knuth, blevet så forbitret, »at han straks besluttede at stille sig selv i spidsen for armeen og prøve det yderste«. Blev tingene ved at gå som hidtil, var det »en total umulighed at hindre denne beslutnings udførelse«, kunde Reedtz sige til alle diplomaterne! Denne trusel har dog næppe gjort større indtryk på diplomaterne.

Den 6. oktober meddelte Reedtz Knuth, at han havde modtaget dennes instruktioner og breve af 30. sept., 1. og 2. okt.,

¹ U. Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

² Smst. — Jeg vil tro, at det er denne skrivelse, Knuth omtaler i statsrådsmodet den 4. Statsrådets Forhandl. I, 492.

men altså ikke af 3¹. Han havde i flere dage været sengeliggende, men havde nu i dag foredraget indholdet for Dönhoff. Egentlig havde han ønsket at have opsat dette, indtil Dönhoff havde fået svar fra Holsten om, hvorvidt der kunde dannes en administration af de 10 (3:8). Herpå tvivlede Reedtz stadig, navnlig på, at »de påtager dem det ubetinget«. Nu arbejdede Reedtz på en note, hvori alle de danske reklamationer fremsattes, og derpå vilde han ufortøvet rejse til København. »Dybt skulde jeg beklage«, skriver han, »om det skridt, jeg fejlagtigt har troet at turde gøre, skulde have fortrædelige følger for andre end« ham selv.

Det blev dog ikke nødvendigt for Reedtz at tage et brud på sine forhandlinger og fremskynde sin afrejse fra Berlin. Westmorland opfordrede ham selvsagt også til at blive, indtil en ordning var nået². Den 5. okt. ankom centralmagtens udsending, syndikus Banks til København og begyndte sine drøftelser med Knuth³. Banks var velegnet til denne mission, da hans anskuelser i hvert fald set fra et slesvig-holstensk synspunkt var moderate og forsonlige. Han blev også snart i slesvig-holstenernes øjne betragtet med mistro. I et statsrådsmøde den 7. gjorde Knuth rede for sine forhandlinger med Banks⁴. Denne havde meddelt ham, at det nok vilde lykkes at få en regering i stand af 5 af de i konventionen nævnte personer, at få landsforsamlingen ophævet og de slesvigske og holstenske tropper adskilte. Knuth fandt, at så måtte civilbestyrelsen af Als og Ærø overgives den nye regering, og havde lovet Banks »i denne retning« at skrive til Reedtz.

Det gjorde Knuth den følgende dag til trods for, at alle statsrådets andre medlemmer i mødet den 7. havde protesteret

¹ U. Min. Krigen 1848—50. Korr. sager. — Som det fremgår af Reedtz' skr. 5/11 [fejlagtig dateret 5/10!] til Knuth, modtog han 4/10 og 5/10 to små egenhændige breve fra Knuth, daterede hhv. 1/10 og uden datum.

² Depecher nr. 363, 9/10, og nr. 366, 11/10. F.O. 64/290.

³ Brev fra Banks til Knuth 5/10. U. Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

⁴ Statsrådets Forhandl. I, 496. — Sml. Banks' fortrolige skr. 7/10 til Knuth. U. Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

mod hans forslag¹. Til Reedtz skrev han, at da han havde lært Banks at kende som en mand, der oprigtigt ønskede udsoning, havde han på ny bragt protokollen af 27. sept. på bane hos kongen og i statsrådet og bragt det så vidt, at den kgl. regering [!] var villig til at billige denne, dog kun under forudsætning af, at alle andre bestemmelser i konventionen opfyldtes. Knuth nævnte derpå en række af disse. Han havde, udtalte han, måttet forsikre kongen om, at når han anerkendte den nye regering og overleverede den Als og Ærø, skulde han ikke blive udsat for nye krænkelser af konventionen. Reedtz skulde nu i Berlin meddele Danmarks villighed til at medvirke til at fuldføre, hvad Preussen havde begyndt, dernæst skulde han straks tage til hertugdømmerne og sætte sig i forbindelse med Stedmann, der skulde være rigskommissær i stedet for Wildenbruch. Knuth opfordrede endvidere Reedtz til her ved samtale med baron Heintze — af Banks nævnt som medlem af den nye regering — eller et andet medlem at skaffe sig underretning om deres hensigter. Når Knuth fik besked om, at de af ham nævnte krav og konventionen i det hele vilde blive opfyldt, skulde Reedtz blive forsynet med, hvad der krævedes til den nye regerings installation. At denne lod konferensråd Johannsen få sit tidligere amtmandsembede i Haderslev, »er et moderat ønske, som den næppe vil nægte«, endte Knuth.

Om de af Knuth specielt nævnte bestemmelser i konventionen, der skulde opfyldes, hedder det i skrivelsen, at det er kun, »hvad vi har en klar ret til at fordre«, og at man ikke »bør betvivle«, at de mænd, der skal danne fællesregeringen, vil opfylde dem. Men i et stykke i koncepten, som senere er slettet, udtales det, at Knuth ikke har kunnet få Banks til at afgive nogen bestemt forsikring om, at disse bestemmelser vil blive opfyldte! Endvidere siges det, hvad ligeledes senere er slettet, at det kunde befrygtes, at den nye regering ikke vilde blive indsat, såfremt det blev bekendt, at dens indsættelse var gjort afhængig af nævnte

¹ U. Min. Krigen 1848—50. Korr. sager. — Skrivelsens original findes i pk. U. Min. Krigen 1848—50. Våbenstilstanden i Malmø, immediatkomm. og forhandl. i Berlin og London m. m. 1848—49.

betingelsers opfyldelse. — Let er det ikke både at blæse og have mel i munden! Man får det indtryk, at man i udenrigsministeriet nok har villet have en ny regering for at komme af med den provisoriske og landsforsamlingen, skønt man var klar over, at den nye næppe vilde blive stort bedre, og derfor vilde man forbeholde sig at kunne desavouere den straks efter dens indsættelse.

Knuths løfte om at overgive Als og Ærø til den nye regering var, som sagt, i direkte strid med statsrådets vedtagelse den 7. Da Knuth i statsrådet 2 dage senere gentog sit løfte, mødte han samme kraftige opposition¹. Mødet vedtog, at »Als og Ærø ej kunde overgives, førend våbenstilstandsbetingelserne var opfyldte, og derunder også de efter våbenstilstandens afslutning af den provisoriske regering udstedte befalinger annullerede«. Det er muligt, at denne nye drøftelse ligger til grund for den egenhændige »apostille«, som Knuth føjede til skrivelsen af 8. oktober, og som ændrede skrivelsens karakter stærkt. Min formodning forudsætter selvsagt, at apostillen er skrevet den 9. og skrivelsen først afsendt denne dag.²

I apostillen bad Knuth Reedtz om »med stor forsigtighed« at udtale den danske beredvillighed til at medvirke ved den nye regerings indsættelse, »thi vi er nu så ofte bedragne«. Det er, fremhævede han, »en udtrykkelig fast beslutning herfra, at man ikke oversender den formelige anerkendelse eller udleverer Als og Ærø, førend man har set, at den nye regering handler ærligt og formår at være ærlig«. Sætter den love i kraft, som præjudicerer Slesvigs fremtidige stilling, handler den ikke moderat mod den danske befolkning, eller vil den sende tropper til Als, »da bliver øerne ikke udleverede«.

I statsrådsmøde den 11. ser vi, mærkeligt nok, Knuth udtale som sin mening, at man burde gribe den første lejlighed til

¹ Statsrådets Forhandl. I, 497 ff.

² I Berlin er skrivelsen af Reedtz modtaget 11. okt. — For min formodning kunde det tale, at i U.Min. Depart. Registratur er skrivelsen af 8. indført som nr. 47, men apostillen som nr. 52 efter en skrivelse dateret 9. okt.

at rykke ind i Slesvig¹. Harmen over det i Haderslev på kongens fødselsdag den 6. passerede var sikkert medvirkende hertil. Han fik dog ikke tilslutning til sin udtalelse. Men den 12. skriver han til Reedtz, at traf nærværende skrivelse denne i Berlin, skulde han i betragtning af de sidste voldsomme begivenheder i Europa (oprorer 6. okt. i Wien) afholde sig fra hvert videre skridt, »som kunde binde os til noget som helst«, og snarest vende hjem². I en samtidig skrivelse til Banks fremhæver Knuth det vanskelige, ja næsten umulige for kongen i at opretholde en »blot passiv holdning«³. Knuths skrivelse af 12. har næppe truffet Reedtz i Berlin.

Vi forlader København for at se, hvad der imedens i Berlin og Kiel var sket for at bringe protokollen af 27. til udførelse. Den 28. udtalte Dönhoff over for Schleiden, hvor vigtigt det var snarest muligt at kunne nævne de 5 personer, der skulde danne regering, og lade dem træde i funktion⁴. Han glædede sig derfor over, at Schleiden vilde tage til hertugdømmerne for at ordne dette. I en efterskrift til sit brev fremhævede Dönhoff, at evt. forhandlinger om de 5 personer burde føres med »den mindst mulige offentlighed og den størst mulige skånsomhed over for den kgl. danske regering« for ikke hos denne at vække ny animositet. Schleiden og Stedmann ankom om aftenen den 29. til Rendsborg, og i en skrivelse af 1. okt. meddelte Schleiden den provisoriske regering Dönhoffs ønsker⁵. Han bemærkede, at måden, hvorpå de 5 personer bevægedes til at overtage stillingen — med billigelse af landsforsamlingen eller af centralmagten, — var Preussen ligegyldig. I øvrigt betonedes han, at Danmarks indvilligelse i protokollen 27. sept. var en ikke ubetydelig koncession. Stedmann fandt også, at nationalforsamlingen sikkert

¹ Statsrådets Forhandl. I, 503. — Se også Knuth til Moltke 11/10. Moltkes arkiv, pk. Immediatkomm.

² U.Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

³ Smst.

⁴ EE. 22. — Schleiden, 159. — Skrivelsen er trykt i Aktenstücke, 510 f.

⁵ EE. 22.

vilde anerkende, at herved var der sket en meget væsentlig modifikation af våbenstilstandstraktaten¹.

Den 5. oktober kunde den provisoriske regering officielt meddele Schleiden navnene på 5 personer, der var villige til at overtage regeringen, og som kunde vente at blive anerkendt af landsforsamlingen². I en skrivelse 5 dage senere til Francke nævner den provisoriske regering, at disse ved afstemning i Højres, Centrums og Venstres klubber (den 4.) havde fået de fleste stemmer³. De pågældende var: landfoged P. J. Fr. Boysen, baron Ernst Heintze, kammerherre A. v. Moltke, advokat A. F. W. Preusser og grev Th. Reventlow-Jersbeck. De havde dog gjort deres villighed afhængig af landsforsamlingens samtykke og forudsatte desuden, at statsgrundloven af 15. sept. opretholdtes, selv om anvendelsen af den begrænsedes i flere henseender⁴. Under de nuværende tidsforhold, hedder det i deres erklæring af 4. oktober, »vilde en regering, som savnede ethvert konstitutionelt grundlag, ligesom i Tyskland overhovedet således også navnlig her efter vor opfattelse være umulig«.

Da Banks den 7. okt. i København efter Knuths ønske meddelte denne, hvilke personer der vilde blive medlemmer af regeringen, havde han sine oplysninger fra Stedmann, som han havde været sammen med i Rendsborg på gennemrejse til København⁵. Følgende 4 havde erklæret sig rede, skrev han: Reventlow-Jersbeck, Heintze, Preusser og Boysen⁶. Som 5. betegnede han Prehn, »fra hvilken imidlertid endnu ingen erklæring var afgivet«. Hvorvidt Prehn selv har nægtet at indtræde, eller afstemningen i klubberne har væltet ham, får stå hen. Fra dansk side måtte man ønske hans indtræden, og muligvis kan Stedmann have fremhævet dette efter samtale med Reedtz. Når Banks nævner ham og ikke Moltke, som blev det 5. medlem

¹ Stedmann til Schleiden 1/10. EE. 22. — Trykt i Aktenstücke, 542 f.

² EE. 22. — Schleiden, 161. — Aktenstücke, 543 ff.

³ EE. 9.

⁴ EE. 22. — Aktenstücke, 542 f.

⁵ U.Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

⁶ Sml. Schleiden, 160 f.

af regeringen, måtte Knuth få et gunstigere indtryk af denne, end resultatet berettigede til¹.

Om eftermiddagen den 6. var både Schleiden og Stedmann igen i Berlin². Schleiden opsøgte samme dag Dönhoff, der udtalte, at han forhåbentlig medbragte en *ubetinget* erklæring fra de 5 personer, da hvilken som helst betingelse fra deres side vilde give Reedtz en velkommen anledning til at træde tilbage fra den tidligere overenskomst. Schleiden svarede herpå, at selv om der endnu ikke for ham[?] forelå nogen bestemt erklæring fra de 5 herrer, havde han dog grund til at antage, at en sådan erklæring vilde indeholde 2 betingelser, nemlig landsforsamlingens samtykke og opretholdelsen af statsgrundloven. Hertil bemærkede Dönhoff, at han anså udsoningsforsøget for helt forfejlet, hvis han ikke kunde forelægge Reedtz en ubetinget, ostensibel erklæring fra de 5 herrer. Han vilde ikke handle i god tro, hvis han for Reedtz skjulte, hvordan de pågældende opfattede sagen, Reedtz havde til ham sagt, at han ikke kunde modtage nogen betingelse, og havde forelæst steder af breve fra København, der viste, at Danmark gerne, om det lod sig gøre med god maner, vilde bort fra protokollen af 27. sept.³ Dönhoff anmodede Schleiden om snarest at meddele den provisoriske regering, at han måtte opgive hvert håb om en god løsning, hvis herrerne ikke afgav en ubetinget erklæring. Schleiden foreslog derfor den provisoriske regering at få de fem til så snart som gørligt at afgive en erklæring, der mindre bestemt udtalte statsgrundlovens opretholdelse. Da Dönhoff nu vidste, hvordan herrernes opfattelse var, mente Schleiden, at det kunde være mindre vigtigt med formen. Schleiden havde ikke nævnt de fems navne eller præsidentspørgsmålet.

Den 9. konfererede Schleiden igen både med Dönhoff og

¹ Banks ankom d. 3. til Sønderborg, se Moltkes skr. til Knuth 3/10. Moltkes arkiv, pk. Immediatkomm. Han var således ikke vidende om resultatet d. 4., men var formodentlig kendt med modstanden mod Prehn, hvilket han næppe har ønsket at meddele Knuth. Sml. Aktenstücke, 543 f.

² Schleiden til den prov. reg. 6 10. EE. 5. — Sml. Schleiden, 163.

³ Sml. Schleiden, 162.

Bülow¹. Han havde den dag modtaget de fems erklæring (af 4.), men undlod at overgive den, hvad han meddeler i en skrivelse samme dag til den provisoriske regering. Han bemærker, at medens Bülow anser statsgrundloven for fuldkommen ugyldig og højst præjudicerlig, er Dönhoff mere velvillig stemt. Efter dennes udsagn bliver Reedtz for hver dag nogle procent mere betænkelig, og i København søger man åbenbart et påskud til at komme bort fra protokollen. Schleiden udtaler håbet om, at de fem herrer vil bestemme sig for en ubetinget erklæring og »bagefter uden videre sætte statsgrundloven i kraft«. I et brev til Bremer, ligeledes af 9., betoner Schleiden, at en ubetinget erklæring er det eneste middel til at opretholde statsgrundloven². I Berlin tilsigter man nemlig at få Stedmann til i centralmagtens navn at suspendere den politiske del af den.

Den følgende dag kunde Schleiden meddele den provisoriske regering, at Stedmann nu havde fået de ventede instruktioner fra Frankfurt³. Pkt. 2 i disse gik ud på at suspendere den del af statsgrundloven, som ikke bona fide lod sig forene med våbenstilstanden. Stedmann havde dog lovet efter Schleidens bøn ikke at omtale dette pkt. for Reedtz, såfremt der kom en klar erklæring fra de 5⁴. Når så den nye regering foreløbig havde sat statsgrundloven i kraft, kunde man evt., hvis det over for alle magters modstand blev umuligt at opretholde den, foretage en delvis suspension af den. Schleiden omtalte yderligere, at Reedtz, da det omtaltes for ham (af Stedmann?), at det var nødvendigt at lade statsgrundloven delvis forblive i funktion, af skræk var ved at få et krampeanfald. Westmorland havde også over for Stedmann udtalt sig bestemt imod grundlovens fortsatte gyldighed. Schleiden havde nu vist Dönhoff de fems erklæring af 4., men denne bad ham tage den tilbage, da ellers hele sagen vilde strande. Schleiden skrev, at forhåbentlig fik han i morgen en ubetinget erklæring, thi længere kunde sagen

¹ Schleiden til den prov. reg. 9/10. EE. 5.

² Smst.

³ Schleiden til den prov. reg. 10/10. Smst.

⁴ Sml. Schleiden, 165.

ikke trækkes ud. Reedtz vilde være rejst i dag, men blev, da han fik besked om, at Schleiden i morgen vilde give Dönhoff afgørende svar.

Den 11. om morgenen modtog Schleiden de fem herrers nye erklæring, dateret den 9.¹ Det hedder i denne, at de vil påtage sig det ansvarsfulde hverv, men går ud fra den forudsætning, at »den til overtagelsen og til den resultatrige gennemførelse af en regering i de former, som hertugdømmernes nuværende forhold kræver, uomgængeligt nødvendige anerkendelse og understøttelse såvel fra hertugdømmerne og disses repræsentanter som fra de deltagende magter vil blive dem til del«. Schleiden skyndte sig at sende Dönhoff erklæringen, men fremhævede mundtlig over for ham, at dens mening var den samme som den af 4., og at han derfor ikke skulde blive overrasket over, om de fem straks efter deres regeringstiltrædelse også satte statsgrundloven i kraft igen². Dönhoff forskrækkedes vel, skriver Schleiden, over denne udtalelse, men Schleiden var overbevist om, at han intet vilde gøre for at hindre det, men evt. lade magterne og centralmagten tage affære. Også Stedmann lovede Schleiden ikke at foretage sig noget for at hindre den nye regering i at opretholde statsgrundloven, men forbeholdt sig senere at suspendere enkelte dele af den. Han havde efter Schleidens beretning allerede talt med Reedtz herom, der dog selv sagt havde udtalt sig afvisende. »At det hele [d.e.: hele statsgrundloven] i det mindste ikke formelt lader sig opretholde«, skriver Schleiden, »er efter alle magters erklæringer ingen tvivl underkastet«.

Efter at Dönhoff havde meddelt Reedtz den nye erklæring, underskrev denne den 13. en den 12. dateret overenskomst³. Det hedder her, at da Preussen nu var i stand til i henhold til protokollen 27. september at foreslå fem personer til regering — deres navne nævnes — så accepterede den danske befuldmæg-

¹ Schleiden, 165 og Aktenstücke, 550 ff. — EE. 22. — Sml. skr. 13/10 fra den prov. reg. til Schleiden og »Actum Kiel 9 10«, EE. 22.

² Schleiden 11, 10 til den prov. reg. EE. 5. — Aktenstücke, 552 f.

³ U. Min. Krigen 1848 — 50. Korr. sager. — Trykt i Aktenstücke, 553 f.

tigede disse. Grev Reventlow-Jersbeck skulde være præsident. Den preussiske og danske regering vilde foretage det fornødne, for at denne administration snarest gørlig kunde træde i funktion.

Det var med store betænkeligheder, Reedtz underskrev¹. Han tog stærkt anstød af erklæringens udtryk om »hertugdømmernes repræsentanter«, »men da den kgl. regering på den ene side har billiget den betrædte bane, og på den anden muligheden af at danne en regering i overensstemmelse med artikel VII vilde strande på hertugdømmernes bestemte uvilje til at underkaste sig en sådan og på Preussens og centralmagtens utilbojelighed til at anvende magt i dette øjemed, så nøjedes jeg med mundtlig at protestere herimod« såvel over for Dönhoff som Stedmann. De erkendte vel begge det berettigede i protesten, men bad om, at man ikke fra dansk side vilde sætte sagen på spidsen, nu da man var målet så nær. Reedtz skal også have ladet sig berolige med den sofistiske fortolkning, at udtrykket »hertugdømmernes repræsentanter« kunde gå på de lovlige repræsentanter efter forordningen 1834. Schleiden kalder i sin senere fremstilling ironisk dette for Reedtz' »lysende tanke«². — Før der kunde være tale om at anerkende den nye regering, fremhævede Reedtz dog, måtte landsforsamlingen og den provisoriske regering være opløste, og den nye regering måtte have udtalt sig på en måde, der var beroligende for Danmark og den dansksindede befolkning i Slesvig, før Als og Ærø overgaves til dens styre.

Den 13. tilskrev Dönhoff Stedmann om den afsluttede overenskomst³. Da den preussiske mægling, hedder det her, nu var bragt til lykkelig afslutning, lagdes den videre førelse af anliggendet i Stedmanns hænder. Dönhoff overlod ham sammen med Reedtz at foretage det fornødne til den nye regerings installation. Aftalen blev så, at Stedmann skulde tage til Slesvig for at få landsforsamlingen og den provisoriske regering opløst⁴.

¹ Reedtz til Knuth 17/10. U.Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

² Schleiden, 166. — Schleiden til den prov. reg. 12/10. EE. 5.

³ EE. 22. — Trykt i Aktenstücke, 575.

⁴ Aktenstücke, 576 f.

Når dette var sket, skulde han opfordre Reedtz til fra Sonderborg at møde ham, for at de sammen kunde installere den nye administration. Den 14. om aftenen vilde Stedmann over Hamborg tage til Slesvig. Reedtz kom den 14. om eftermiddagen til Wismar, men da han ikke kunde få skibslejlighed herfra til Sonderborg, måtte han lægge vejen over København¹. Han rejste hertil den 17. fra Travemünde. Han havde lovet Stedmann at være i Sonderborg den 20. Forhandlingerne i Berlin var bragt til afslutning. Nu gjaldt det om at føre deres resultat ud i livet.

5. Fællesregeringens indsættelse.

I et brev af 14. oktober til Reventlou-Preetz siger Schleiden om rigskommissær Stedmann, at denne indser, at hans hele optræden nærmest må rette sig efter Reventlou-Preetz' og hans kollegers råd². Så vidt skønnes, blev dette rettesnoren for Stedmanns optræden i Slesvig. Efter at være ankommet hertil meddelte Stedmann den 16. den provisoriske regering i henhold til rigsforstanderens ordre, at tiden nu var inde til, at den trak sig tilbage³. Han takkede den for dens virksomhed og bad den underrette landsforsamlingen om den nye regerings sammensætning. Den provisoriske regering svarede den følgende dag, at den vilde imødekomme anmodningen.

Den 18. oktober fandt der på Gottorp slot en nærmere forhandling sted mellem den provisoriske regerings tre tilbageværende medlemmer og Stedmann om den nye regerings indsættelse. En protokol over mødet optoges⁴. Hovedpunktet i forhandlingen var Beselers spørgsmål til Stedmann, om denne krævede, at visse af de efter 17. marts udstedte love og anordninger ikke interimistisk måtte sættes i kraft igen af den nye regering, og om han i denne eller anden henseende foreskrev den

¹ Reedtz til Knuth 17,10. U.Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

² EE. 5.

³ EE. 22. — Skrivelsen er trykt i Verhandl. der Landesversammlung. 94 f. (mødet 18,10).

⁴ EE. 22. — Trykt i Aktenstücke, 578 f.

nye regering betingelser forud for dens installation. Stedmann svarede, at det gjorde han ikke. Han stillede kun den betingelse ifølge sin instruktion, at den provisoriske regering afgik og landsforsamlingen opløstes. Fortolkningen af traktatens artikel VII måtte overlades den nye regering selv. Rejstes der efter installationen klage over regeringens optræden, måtte denne gøres til genstand for forhandling mellem kommissærerne. Samtlige siden 17. marts udstedte love og forordninger vilde uhindret af centralmagten kunne forblive i virksomhed, for så vidt de var forenelige med »ånd og bogstav i våbenstilstanden og med rigets rettigheder«. Stedmann gav ved denne sin erklæring den nye regering carte blanche til at anerkende alt, hvad den provisoriske havde udført. Men han holdt sig den udvej åben senere evt. at kunne desavouere enkelte ting, sådan som han og Schleiden havde talt om (se s. 62).

Først den 21. besluttede landsforsamlingen at anerkende »regeringsskiftet« og at udsætte sine møder¹. Nogen opløsning af forsamlingen er der ikke tale om. I beslutningen hedder det, at det ventes, at den nye regering vil udøve »den her-tugelige magt« i landets interesse og efter de bestående rettigheder og love. Den 22. meddelte den provisoriske regering Stedmann beslutningen, og at den havde overgivet sin magt til den nye regering².

Samme dag som Stedmann på Gottorp slot forhandlede med den provisoriske regering, rådslog Knuth med Reedtz under dennes ophold på Københavns red³. De punkter, som her vedtoges, sendte Knuth Reedtz med en skrivelse, hvori han gentog, hvor vigtigt det var at have de fuldstændigste garantier for den nye regerings optræden, før vort eneste pant, Als og Ærø, sattes under dens bestyrelse. Reedtz burde derfor rette hele sin stræben på ikke at afskære den danske regering den mulighed »altid at kunne *begrunde* en vægring ved at opgive den fuldstændige besiddelse af de nævnte øer«. I bilaget om punkterne

¹ Verhandl. der Landesversammlung, 114 ff.

² EE. 22.

³ Knuth til Reedtz 18/10. U.Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

hedder det forud for gengivelsen af disse, at Knuth af Banks [den 16.] havde fået meddelelse om, at forudsætningen for de fems overtagelse af regeringen var »en slags« opretholdelse af »Staatsgrundgesetz« som grundlag for dens virksomhed. Hertil havde Knuth svaret, at det kunde man fra dansk side ikke gå ind på; i så fald vilde man kun lade den nye regering passere som en faktisk regering, hvis styre dog ikke kunde udstrækkes til Als og Ærø. Yderligere måtte landsforsamlingen træde tilbage, det danske flag bruges som før krigen, og den danske befolkning sættes under den danske kommissærs særlige værn.

De »vedtagne punkter« var følgende:

- 1) På Als skulde Reedtz berolige befolkningen med, at her forblev alt foreløbig ved det gamle.
- 2) Han måtte ikke optræde som kommissær, før den provisoriske regering og landsforsamlingen var væk.
- 3) Ved installationen måtte han kun påberåbe sig protokollen af 12. (13.) oktober og skulde betjene sig af de forsigtigste udtryk, så det kunde stå ham frit evt. at nedlægge højtidelig protest mod enhver udtalelse om statsgrundlovens opretholdelse eller tvetydige udtalelser om måden, hvorpå man vilde regere.
- 4) Den nye regering skulde underkaste sig de nærmere bestemmelser, hvorom Danmark og centralmagten evt. kunde enes.

Om eftermiddagen den 19. kom Reedtz til Alssund, og den 20. rejste han efter Stedmanns opfordring i brev af 18. til baron Adolph Blome på Falkenberg¹. I Stedmanns brev siges det, at »die Mitglieder der ehemaligen Regierung und Landes Versammlung werden so gut wie pure austreten und die neuen Regierungsmitglieder so gut wie pure nach dem Art. 7 ... eintreten«. I en efterskrift bad Stedmann Reedtz meddele sin re-

¹ Reedtz til Knuth 21—22/10. U.Min. Krigen 1848—50. Korr. sager. — Afskr. af Stedmanns brev findes smst. Den tilsendtes Knuth af Torben Bille den 19., og det er bemærket på den, at den er »pr. 22/10«. Originalen findes i pk. U.Min. Krigen 1848—50. Våbenstilstanden i Malmø etc.

gering, at han vilde gøre alt for hurtigt og ubetinget at nå til målet for at forebygge anarkiske tilstande. Han tilføjede: »dadurch ist aber auch eine Anerkennung des Wirkens der bisherigen Verwaltung geboten, sowie eine volksthümliche Stellung der neuen. Dieses letztere ist eine Notwendigkeit, von welcher Sie sich bald überzeugen werden«.

På Falkenberg havde Reedtz og Stedmann endnu samme aften den 20. et møde. Efter hvad Reedtz meddelte Knuth, havde Stedmann her sagt, at de fem designerede medlemmer »accepterede pure og simpelt uden noget som helst forbehold«. Udtalelsen er, som vi har set, i direkte strid med sandheden, men rimer heller ikke med Stedmanns brev af 18. — Derpå drøftede Stedmann og Reedtz nærmere formen for installationen. Reedtz bemærkede dog her, at kongen ikke kunde lade brevene til de fem om overtagelsen af styrelsen udgå, før de havde udtalt sig på tilfredsstillende vis, og at Als og Ærø ikke kunde stilles under deres styre, før der var givet garantier ved deres loyale holdning. Hermed skal Stedmann have erklæret sig »aldeles tilfreds«. Yderligere skal han have udtalt, at det på den danske befolkning hvilende tryk måtte hæves, at brugen af det danske flag burde tilstedes, og at der skulde ske alvorlig undersøgelse af begivenheden i Haderslev på kongens fødselsdag den 6.

Den 22. kl. 12 fandt indsættelsen af den nye regering sted på Gottorp slot ved de to kommissærer i henhold til konventionen af 26. august, ratificeret af Danmark og Preussen 1. sept. og billiget af centralmagten den 16. sept. Reedtz bemærkede, at Als og Ærø først vilde få ordre til at adlyde regeringen, når denne havde givet pant på, at den vilde virke helt i konventionens ånd. Reventlow-Jersbeck svarede, at han ikke kunde anerkende en sådan betingelse fra dansk side, thi han og hans kolleger havde accepteret »ubetinget« (!), men var det kun en efterretning, vilde han ikke indvende noget. Reedtz anbefalede derpå i henhold til artikel VIII den dansksindede befolkning til en retfærdig og forsonlig behandling, hvad der højtidelig blev lovet. Under forhandlingen var tonen vel let, men tillod ikke andet end almindelige bemærkninger, hedder det i Reedtz' beretning. Han

endte denne med den udtalelse, at det var et uhyre vanskeligt hverv, den nye regering påtog sig, og om den kunde udføre det tilfredsstillende, var det for tidligt at dømme om. At det var dens hensigt at undertrykke republikanske tendenser, var han overbevist om. I dette sidste havde han ret. Olshausen og hans meningsfæller var også afgjorte modstandere af de fems regering.

Reedtz' deltagelse i fællesregeringens indsættelse i den form, som den opsatte protokol fik, kan næppe betegnes som andet end en ny overskridelse af de ham givne instrukser, i dette tilfælde aftalerne 18. oktober. Hvorvidt Knuth mundtlig har bemyndiget Reedtz til en sådan overskridelse, er et andet spørgsmål. Om Knuths og udenrigsministeriets stilling i disse sidste dage før installationen skal jeg gøre endnu et par bemærkninger.

Den 16. sendte Knuth Carl Moltke en afskrift af Banks' meddelelse af samme dag¹. Af denne fremgik, skrev Knuth, det slesvig-holstenske partis hensigt, »hvis man ikke allerede forud havde kendt den«, med største bestemthed. Skulde vi, udtalte Knuth, give vor billigelse af en »ny sammensat regering«, vil det kun ske »med den største forsigtighed og under ganske bestemte betingelser; det vil overhovedet kun ske, når intet andet valg findes, efter at man har erkendt, at ... Danmark i dette øjeblik ikke kan begynde krigen igen«. Noget klart svar på Moltkes foregående skrivelser af 13. og 14. vedr. rygterne om den nye fællesregering giver Knuth absolut ikke. Tillisch, som Moltke også havde tilskrevet, kunde — naturligt nok! — heller intet oplyse over for Moltke om »ministeriets planer«². Om dem »erfarer jeg så at sige heller ikke noget«, bemærkede han. Upåtvivlelig vilde Moltkes evt. entledigelse »her« [af kongen?] blive optaget med megen misfornøjelse. Moltke måtte foreløbig se at holde pinen ud, d.v.s. forblive i sin magtesløse stilling.

Den 18. meddelte Knuth Moltke, at regeringen havde billiget den nye fællesregering, men selvsagt på den betingelse, at »den i alle punkter administrerer i overensstemmelse med våben-

¹ Moltkes arkiv, pk. Immediatkomm.

² Tillisch til Moltke 16/10. Smst.

stilstanden, skønt man på forhånd er overtydet om, at den ikke vil gøre det¹. Efter anerkendelsen af den nye regering måtte immediatkommissionen imidlertid ophøre. Han havde nu overgivet kongen Moltkes afskedsbegæring og henstillede til ham at vende tilbage, medens de to andre medlemmer »på mindst mulig fremtrædende vis« fortsatte øernes administration, indtil man så, om man med tillid kunde overgive dem til den nye regering. Jeg bemærker her, at skønt Knuth den 19. okt. underskrev forestillingen om Moltkes afsked, bekvemmede kongen sig først den 6. nov. til at billige denne². Samtidig hædrede han Moltke ved at give ham elefantordenen.

Knuths skrivelse af 16. fremkaldte et svar fra Moltke af 19³. Skønt dette næppe har influeret på Knuths holdning, vil jeg nævne et par enkelte udtalelser deri. Til Knuths fremhævelse af, at en slesvig-holstensk fællesregering ikke kunde ændre »retsstandpunktet«, bemærkede Moltke, at det vidste han nok, »men ikke blot den nyeste tids historie, men historien overhovedet lærer, at de faktiske forhold sædvanlig har en større indflydelse på løsningen af politiske spørgsmål end den mest ubestridelige ret ...«. Han tilrådede kraftigt hellere helt at opgive artikel VII, så konventionen blev rent militær, end finde sig i modifikationer af den. Selv i en nok så begrænset billigelse af, at den såkaldte Staatsgrundgesetz blev opretholdt og en regering dannet »in diesem Sinne«, vilde man ikke med urette se en tilbøjelighed til at anerkende en slesvig-holstensk stat. Dette måtte man, fandt Moltke, undgå for enhver pris.

Banks' meddelelse af 16. bevirkede, at man i udenrigsministeriet gav sig til at udarbejde en »verbalnote« med protest mod de fem herrers forudsætning, den delvise opretholdelse af Staatsgrundgesetz⁴. Koncepten til denne protest er blevet meddelt Banks, der den 20. kommenterede den, hvorefter den omformedes noget under hensyn til denne kommentar. Jeg

¹ Moltkes arkiv, pk. Immediatkomm.

² Slesv. Min. Vorstellung 1848—50.

³ U.Min. Krigen 1848—50. Korr. sager.

⁴ Smst.

skal ikke komme ind herpå, men kun nævne, at det i notens indledning siges, at den danske regering »nie und unter keinen Umständen« kan billige den omtalte forudsætning. Ved skrivelse af 21. sendte Knuth afskrift af noten til Reedtz og anmodede ham om at følge de her givne retningslinjer, d. v. s. ikke medvirke til installationen af de fem herrer eller anerkendelsen af deres regering som konventionsmæssig. Alligevel vilde den danske regering opretholde en kommissær ved nævnte fællesregering, men Knuth henstillede, om Reedtz ønskede at fortsætte under disse forhold¹.

Ligeledes den 21. afgav Knuth en beretning til kongen om de førte forhandlinger². Han omtalte heri først sin skrivelse til Reedtz af 30. sept. i overensstemmelse med kongens resolution og sine udtalelser til Banks i lighed hermed. Dernæst forelagde han genpart af Reedtz' skrivelse af 17. med bilag. Han udtalte herom, at han vel på den ene side skønnede, at Reedtz ved protokollens affattelse var gået »til den yderste grænse« af den ham under 8. okt. meddelte modificerede instruks. Men på den anden side måtte Knuth bemærke, at Reedtz »i sin vanskelige stilling næppe kunde have tilvejebragt noget andet resultat«, og kongen vilde ikke være bundet ved det aftalte, »når nogen af betingelserne for denne uheldige fællesregerings tilbliven og fortsatte faktiske beståen overtrædes«. Knuth troede for resten ikke, at fællesregeringen kom i stand.

Det kom den, takket være at Reedtz vel må siges ikke blot at være gået til »den yderste grænse« af sine instrukser, men at have overskredet disse.

I sin beretning om installationen den 22. udtalte Reedtz, som anført, at det var »for tidligt« at dømme om, hvorvidt den nye regering kunde udføre sit hverv tilfredsstillende. Imid-

¹ Den originale, af Knuth underskrevne skrivelse findes i førnævnte pk. Den er indført som nr. 121 i Depart. Registr. for 1848. — Spørgsmålet om, hvorvidt den er afgået, tør jeg ikke med sikkerhed afgøre. Nogen indflydelse på Reedtz' optræden kan den jo ikke have haft — og kan Knuth vel heller ikke have troet, den skulde få? Installationen af regeringen var først bestemt til 21. okt.

² Smst. og Depart. Registr. nr. 116.

lertid gav regeringen samme dag tilstrækkeligt grundlag for en vurdering. Ved en bekendtgørelse satte den nemlig alle de af den provisoriske regering udstedte love, forordninger og forvaltningsforholdsregler i kraft igen¹ og ligeledes statsgrundloven, dog med den tilføjelse, at det skete »uden præjudits for freden«². Samtidig udstedte den uden ringeste hensyn til Reedtz' »forbehold« om Als og Ærø en henvendelse til disse øers beboere om, at den vilde overtage styret her, stolende på at »I vil vedkende og bifalde eders medborgeres bestræbelser for landets ret og vel«. Endelig offentliggjorde Stedmann en henvendelse til hertugdømmernes beboere i slesvig-holstensk ånd med opfordring til dem villig at adlyde den nye regering³. Nogen tvivl om dennes udpræget slesvig-holstenske karakter var det ikke længere muligt at nære.

6. Efterspillet.

Den 25. oktober skrev den engelske gesandt i Berlin, lord Westmorland, der havde haft væsentlig andel i fællesregeringens tilblivelse, til sin kollega, lord Cowley i Frankfurt: »Alle vore slesvig-holstenske ærgrelser er, håber jeg, nu endeligt forbi. Jeg har fra hr. Stedmann modtaget meddelelsen om, at han i forbindelse med hr. Reedtz har installeret den nye provisoriske regering⁴.« Westmorlands glade håb skulde ikke gå i opfyldelse. Hvorledes kunde også den danske regering uden protest anerkende en regering, der i et og alt tog arv efter oprørsregeringen? Unægtelig vilde den have stået bedre, havde den lyttet til Carl Moltkes råd i stedet for at begive sig ud på Reedtz' slibrige bane.

Om Reedtz virkelig er blevet overrasket ved fællesregeringens optræden, får stå hen. Men at han har givet kraftigt udtryk for harme over den, er givet. Den 24. skrev Stedmann til Re-

¹ Dog ikke bestemmelsen 8. april om folkevæbning, der i øvrigt heller ikke var kommet til udførelse.

² EE. 22.

³ Smst. — Trykt i Aktenstücke, 589 f.

⁴ Westmorland. II, 377.

ventlow-Jersbeck, at Reedtz var så opbragt over opretholdelsen af lovene, særlig de efter 1. september udstedte, over bekræftelsen af samtlige embedsmænd o.s.v., at han straks vilde rejse til København¹. Han havde foreslået Stedmann at følge med, og det vilde han gøre for så vidt muligt at hindre, at Danmark skreg alt for højt over for de fremmede magter.

De to kommissærer fulgtes således ad til København. Wynn omtaler, at han sammen med den russiske gesandt den 27. havde en samtale med Stedmann². Denne delte, skriver han, de mest ekstravagante slesvig-holstenske synsmåder, men søgte ikke at forsvare fællesregeringens proklamation. Tværtimod forsikrede han — hvad der forekommer lidet troligt — at ingen kunde være blevet mere overrasket end han, da han læste proklamationen. De to stormagtgesandter opfordrede ham til at underskrive en formel protest. Samme aften forhandlede Knuth i Reedtz' nærværelse med diplomaterne om formen for en protest. Men først den følgende dag opnåedes der enighed ved forhandlinger mellem de to kommissærer om en enslydende protest, som hver af dem skulde sende fællesregeringen.³

I denne meddeltes det under henvisning til artiklerne VII og XI i våbenstilstandskonventionen, at der udtrykkeligt og højtideligt protesteredes mod retsgyldigheden af alle præjudicerlige bestemmelser, der ved bekendtgørelsen af 22. igen var bleven sat i kraft. Som sådanne nævntes navnlig 4: Reglementet 18. april om valg til den tyske nationalforsamling, bekendtgørelserne af 23. sept. om forbud mod danske faner og kokarder og af 30. om slesvig-holstenske skipperes repræsentation i udlandet samt anordningen 21. okt. om handelsskibenes flag. Det samme gjaldt retsgyldigheden af statsgrundloven, med speciel henvisning til dennes statsretlige dispositioner, navnlig be-

¹ EE. 29. D.

² Depeche 29/10, nr. 169. F.O. 22/164. — Sml. Ungern-Sternbergs depeche 27/10, nr. 211. — Se om det følgende også Sternbergs depecher 27 10, nr. 212, og 30 10, nr. 213, samt Wetterstedts depecher 28 10, nr. 170, og 29 10, nr. 171.

³ EE. 29. D. — Trykt i Krigen 1848—50. II, 1, bilag 5.

stemmelserne i artiklerne 1, 3, 55 og 140. Det tilføjes imidlertid, at kommissærerne ikke vilde protestere mod de i statsgrundloven udtalte borgerlige frihedsgrundsætninger, for så vidt disse var forenelige med velerhvervede rettigheder, og heller ikke mod faktiske anordninger fra fællesregeringen, der tjente til landets og de enkelte beboeres gavn og til opretholdelse af den offentlige orden. — Da Stedmann sendte Reventlow-Jersbeck sin protest, bemærkede han, at den var resultatet af temmelig vidtløftige forhandlinger, og at han satte sin lid til Reventlows lige så prøvede som oplyste patriotisme¹. Det synes, som har Stedmann været ængstelig for, at protesten skulde fremkalde Reventlows afgang.

Med den form, som protesten fik, var Wynn vel tilfreds, men, som han skrev: »jeg frygter, den vil have liden virkning, medmindre den støttes kraftigt af centralmagten«². At den skulde opnå en sådan støtte, var nu lidet venteligt. Allerede den 25. okt.³ havde fællesregeringen, der var klar over, at der fra dansk side vilde blive protesteret mod bekendtgørelsen af 22., anmodet Francke om at forklare rigsministeriet, at udstedelsen af denne var »en tvingende politisk nødvendighed«. Uden den havde fællesregeringens tiltrædelse været umulig, og var statsgrundloven ikke blevet anerkendt, vilde revolutionens storme være brudt ind over hertugdømmerne. Fællesregeringens påstand om, at den også havde taget hensyn til Malmøkonventionen, er det unødvendigt at dvæle ved.

Efter modtagelsen af kommissærernes protester hævdede fællesregeringen i en ny skrivelse til Francke, at disse ingen indflydelse kunde have på retsgyldigheden af de forordninger, som den havde sat i kraft⁴. Skulde artikel VII fortolkes på den måde, at ingen af den provisoriske regerings forordninger måtte opretholdes, såfremt de, hvis de bestod efter freden, krænkede

¹ EE. 29. D.

² Depeche 29/10, nr. 169. F.O. 22/164.

³ EE. 29. D. — Lignende skrivelser udgik de følgende par dage til Schleiden, Bunsen og Banks.

⁴ Skrivelse 1/11. EE. 29. D.

nogen af parternes krav, betød det en fornægtelse af hele den efter 24. marts i hertugdømmerne skete bevægelse. Men fællesregeringens tilværelse måtte anses som en »anerkendt« følge af denne bevægelse! Det modsatte vilde gøre dens eksistens umulig. Den havde fået overdraget kongen af Danmarks magtfuldkommenhed som hertug af Slesvig og Holsten bortset fra den lovgivende magt; denne magtfuldkommenhed vilde den ikke lade sig beskære fra nogen side.

I skrivelse af 3. november til Stedmann hævdede fællesregeringen som over for Francke retsgyldigheden af alle bestemmelser, som den havde sat i kraft ved bekendtgørelsen 22. oktober¹. Den afviste altså at tage hensyn til protesten. Dens skrivelse publiceredes i »Schleswig-Holsteinische Zeitung« og »Altonaer Mercur«². I sit svar af samme dag fastholdt Stedmann selvfølgelig sin opfattelse³. Han betonedes desuden, at overenskomsten af 28. oktober var en fordel for fællesregeringen, thi uden den vilde Danmark have kunnet klage over mange andre end de i den nævnte anordninger; nu kunde sådanne eventuelle klager afvises! Han vilde i øvrigt strække sig meget vidt med hensyn til at anerkende, hvad fællesregeringen vilde anordne.

Tværtimod at få kraftig støtte af centralmagten til sin protest blev Stedmann nærmest desavoueret af denne ved dens skrivelse til ham af 5. november⁴. Således hævdes det i denne, at hvad protesten mod statsgrundlovens retsgyldighed angik, kunde den kun have samme betydning, som allerede var udtrykt i § 2 af fællesregeringens bekendtgørelse 22. okt. Men krævede Danmark ikke en udtrykkelig tilbagetagelse af hele statsgrundloven eller af de særlig nævnte artikler, kunde sagen bero »im allseitigen Interesse«. Protesten mod den først nævnte forordning (reglementet om valg til Frankfurtersamlingen!) var man i Frankfurt særdeles betænkelig ved. Derimod kunde man for

¹ EE. 29. D.

² »Altonaer Mercur«. 4 11, nr. 450.

³ EE. 29. D. — I krigen 1848—50. II, 140 angives Stedmanns svar at være af 4. nov.

⁴ Smst.

så vidt gå med til protesten mod de tre andre forordninger. Centralmagten udtrykte håbet om, at Stedmann vilde komme til forståelse med fællesregeringen; det pålagdes ham at forhandle med Francke om, hvordan de tre forordninger bedst kunde tages tilbage. Dette skete dog ikke. I en depeche 9. november fra Francke hedder det, at det synes muligt »at undgå den udtrykkelige tilbagetagelse og lade sagen bero«¹. 2 dage senere skrev Schmerling til Francke, at det foreløbig ikke forekom nødvendigt med en afgørelse af striden mellem fællesregeringen og rigskommissæren². Han anmodede fællesregeringen om at anse sagen for endt med Stedmanns svar af den 3. Men i øvrigt vilde Schmerling hverken slutte sig til dettes fortolkning af våbenstilstandskonventionen eller til fællesregeringens! I en lidt senere skrivelse til fællesregeringen betonedes Stedmann kraftigt sin iver efter at understøtte fællesregeringen i dens vanskelige stilling, så vidt hans fuldmagt tillod dette³.

Da Stedmann den 31. oktober forlod København for at vende tilbage til Slesvig, hvor han førte de nu kort berørte frugtesløse forhandlinger med fællesregeringen, måtte han savne Reedtz' rejseselskab. Dagen efter protestens underskrivelse anmodede Reedtz udenrigsministeren om at befries for sine funktioner som kommissær⁴. Han fremhævede i sin skrivelse det med stillingen forbundne uhyre ansvar, de fysiske og åndelige anstrengelser samt, at »tvivlen om, hvorvidt det under disse forhold kunde lykkes mig stedse at ramme og udføre den kgl. regerings hensigter [havde vist sig] så grundet«, at han ikke mente, hans forbliven i stillingen vilde være i regeringens interesse. Han endte med at bede Knuth om at ville tolke kongen og selv at ville modtage hans dybtføjte tak for den udviste tillid.

Den citerede passus i Reedtz' brev viser, at hans afskedsansøgning skyldtes uoverensstemmelse mellem ham og Knuth.

¹ EE. 29. D.

² Smst.

³ Stedmann til fællesregeringen 13/11. Smst.

⁴ Koncept til skrivelsen findes i Reedtz' privatarkiv, pk. Papirer, stammende fra Reedtz' virksomhed som diplomat ... G. II.

Wynn skriver, at den skyldtes en divergens («misunderstanding») med Knuth, og beklager selvsagt stærkt, at Reedtz har trukket sig tilbage fra de udenrigske sager¹. Naturligvis beklager Lagerheim ligeledes Reedtz' tilbagetræden². Han nævner den mulighed, at Reedtz har følt sig krænket ved den »indirekte dadel«, som Knuth den 28. udtrykte om kommissærens optræden i sine forklaringer til rigsforsamlingen³.

I stedet for Reedtz fulgte kammerherre, major C. E. J. Bülow med Stedmann til Slesvig. Han udnævntes den 31. til kommissær, men havde allerede dagen før modtaget meddelelse herom⁴. I Knuths pågældende forestilling hedder det dog, at han »midlertidig« beskikkes hertil. Bülow havde den 3. november samtaler med medlemmer af fællesregeringen, men efter dennes afvisende svar på protesten forlod han den 6. Slesvig. Han modtog således ikke en skrivelse fra Knuth af 5., hvori det udtaltes, at imødekom fællesregeringen ikke straks protesten, vilde den danske regering betragte den som en oprørsk og aldeles uberegtiget myndighed. En halv snes dage senere gav regeringen i en skrivelse fra slesvig-, holsten-, lauenborgske kancelli, der udbredtes i Nordslesvig, udtryk for samme opfattelse⁵. Da fællesregeringen ingen tilbøjelighed viste til at opgive sit engang indtagne standpunkt, nøje at følge i oprørsregeringens spor, erklærede en kongelig proklamation af 15. december den endelig for insurrektionel. Efter Bülows tilbagevenden fra Slesvig udnævntes ingen ny dansk kommissær. Stedmann forblev ene om kommissærstillingen.

Hvad der for Danmark kom ud af, at regeringen havde betrådt indrømmelsernes og forhandlingernes vej, den af Reedtz anbefalede »slibrige bane«, var således et resultat, som der straks

¹ Depeche 2/11, nr. 172. F.O. 22/164.

² Depeche 2/11, nr. 173.

³ Beretn. om forhandlingerne på rigsdagen. I, sp. 74 f.

⁴ U. Min. Kgl. Resolutioner. — Depart. Registr. 1848. Nr. 202 og 203. — Krigen 1848—50. II, 133 ff.

⁵ Se min bog »Sønderjylland under treårskrigen«. I (1959), 169.

måtte tages afstand fra. Et stort ansvar herfor bærer Reedtz, men hovedansvaret må ligge hos regeringen og dennes udenrigsminister, grev Knuth. Reedtz' appel om at få at vide, hvad der var regeringens politik, fandt ingen genklang, og man kan vanskeligt værges sig mod den opfattelse, som Monrad udtrykte ved, at man ikke holdt fast ved noget. Måske indvender man, at det skal en diplomat heller ikke. Alligevel synes det mig, at grev Knuth i for høj grad lå under for skiftende påvirkninger — fastheden, repræsenteret navnlig ved Carl Moltke, eftergivenheden, repræsenteret ved Reedtz med kraftig støtte navnlig i mæglingsmagtens, Englands, diplomater og i den defaitistiske krigsminister Tscherning. På indtrængende advarsler til Knuth fra Carl Moltke havde det ikke skortet. Ovenfor er omtalt hans klare og indsigtfulde bedømmelse af situationen i brevet af 19. oktober. Den her indeholdte advarsel kan man sige kom for sent, men en række af lignende art var gået forud. Hvad Carl Moltke så stærkt fremhævede den 19. okt., var de faktiske forholds indflydelse på de retslige, det fra et dansk synspunkt så uheldige i til en vis grad at billige en i slesvig-holstensk ånd dannet regering for hertugdømmerne. For slesvig-holstenerne var dette den vigtige fordel, som de fik af fællesregeringens indsættelse ved den danske og tyske kommissær. For dem gjaldt det at fastholde denne fordel så længe som muligt. Derfor var de interesserede i at forsinke fredsforhandlingernes begyndelse i London og i en forlængelse af våbenstilstanden, når det kunde ske med bevarelse af status quo. Fra dansk side måtte man, da det klart viste sig, at man takket være egen mangel på fasthed og Reedtz' »smidighed« var ført bag lyset, søge snarest gør ligt at komme væk fra den etablerede slesvig-holstenske fællesregering. Det ominøse hverv til sin tid at opsige våbenstilstanden og begynde fjendtlighederne igen faldt herved i Danmarks lod.

Zusammenfassung.

Die Darstellung dieser wichtigen Begebenheit in der dänischen und schleswig-holsteinischen Geschichte beruht teilweise auf neuem, ungedrucktem Quellenstoff, worüber in der Einleitung des Aufsatzes Näheres mitgeteilt wird.

Als Vermittler in dem im Frühling 1848 zwischen Deutschland und Dänemark wegen der schleswig-holsteinischen Frage ausgebrochenen Krieg war England aufgetreten, und Verhandlungen über eine Beilegung der Streitpunkte waren auch in London eröffnet. Im Verlaufe des Sommers wurden indessen in Malmö direkte Verhandlungen zwischen Dänemark und Preussen, unter schwedischer Mitwirkung, über einen Waffenstillstand eingeleitet. Eine erste Konvention vom 2. Juli konnte wegen des Widerstandes des preussischen Oberbefehlshabers General Wrangel nicht ausgeführt werden. Am 26. August wurde dann eine neue Waffenstillstandskonvention abgeschlossen und diese den 1. Sept. von den beiden Mächten ratifiziert.

Während des 7-monatigen Waffenstillstandes sollten die Herzogtümer Schleswig und Holstein von einer gemeinsamen Regierung verwaltet werden. Dies war eine bedeutsame Konzession der dänischen Regierung, welche mit einem eiderdänischen Programm gebildet war. Von den 5 Mitgliedern der Regierung sollte Dänemark 2 für Schleswig, Preussen 2 für Holstein ernennen. Der Präsident der Regierung sollte gemeinsam ernannt werden. Alle Gesetze, Verfügungen und administrativen Anordnungen, die nach dem 17. März ausgefertigt waren, wurden bei dem Antritt der neuen Regierung aufgehoben. Dieser war es aber erlaubt, solche wieder in Kraft zu setzen, die ihr unentbehrlich oder für den regelmässigen Gang der laufenden Verwaltung heilsam erschienen. Ihr Inhalt durfte doch nicht für den endgültigen Frieden präjudizierbar sein.

Als Präsident der Regierung war der holsteinische Graf Carl Moltke, der bekannte Gesamtstaatspolitiker, der frühere Präsident der schleswig-holstein-lauenburgischen Kanzlei, erwählt worden. Alle anderen zu Mitgliedern der Regierung bestimmten Personen gehörten mehr oder weniger der schleswig-holsteinischen Partei an. Preussens Einwilligung in die Wahl Moltkes war also teuer erkaufte.

Als der Waffenstillstand bekannt wurde, erweckte namentlich Moltkes Ernennung in den schleswig-holsteinischen Kreisen die grösste Erbitterung. Die provisorische Regierung erklärte, die Konvention nicht anerkennen zu wollen, und die Nationalversammlung in Frankfurt beschloss, den Waffenstillstand zu sistieren. Dagegen äusserte General Wrangel sich diesmal dahin, dass er die militärischen Bestimmungen der Konvention ausführen werde.

Als Kommissäre zur Ausführung der Konvention waren preussischerseits Major Wildenbruch, dänischerseits Holger Reedtz, der nächste Mitarbeiter des dänischen Aussenministers F. M. Knuth, ernannt worden. Zusammen mit Reedtz begab sich Carl Moltke nach Holstein, um mit den anderen designierten Mitgliedern die gemeinsame Regierung einzuführen. Im Aufsatze wird ausführlich dargestellt, wie dieser Versuch Moltkes misslang: die anderen Mitglieder weigerten sich, mit ihm in eine Regierung einzutreten, und seine persönliche Sicherheit wurde von exaltierten Volkshaufen bedroht. Er musste Holstein verlassen und ging nach Sonderburg auf Alsen, welche Insel von dänischen Truppen besetzt war. Dagegen reiste Reedtz nach Schleswig, dem preussischen Hauptquartier, um mit den preussischen Generälen und Wildenbruch weitere Verhandlungen zu führen. Es war seine Überzeugung, dass die dänische Regierung Carl Moltke als Präsident aufgeben müsse, und wahrscheinlich wäre er auch zu anderen wichtigen Konzessionen bereit.

Nach Verhandlungen in Schleswig ging Reedtz (10.—11. Sept.) nach Alsen, wohin König Frederik VII eben in denselben Tagen absegelt war. Während Reedtz aber mit den Preussen verhandelte und ihnen Konzessionen in Aussicht stellte, hatte man in Kopenhagen beschlossen, die Wahl Moltkes festzuhalten und nötigenfalls zwei neue Mitglieder für Schleswig zu ernennen und dann diese drei die Verwaltung Schleswigs, evt. die beider Herzogtümer zusammen mit zwei von Preussen für Holstein ernannten Mitgliedern, übernehmen zu lassen. Dieser Entschluss wurde unter Reedtz' Erörterungen in Sonderburg mit Moltke, dem König und dessen nächsten Ratgebern festgehalten. Reedtz musste dann weitere Verhandlungen mit den Preussen in Schleswig aufgeben. Carl Moltke installierte am 18. Sept. die sogenannte »Immediatcommission« für die Regierung der Herzogtümer in Sonderburg. Die Preussen erklärten aber, diese nicht anerkennen zu können, und da die dänische Regierung nicht wagte, das dänische Heer in Schleswig einrücken zu lassen — dies empfahl Carl Moltke dringend —, konnte die Kommission sich keine Autorität auf dem schleswigschen Festlande verschaffen.

In Kopenhagen hatten mittlerweile die fremden Diplomaten Knuth dringend empfohlen, Moltke fallen zu lassen und Reedtz zu direkten Verhandlungen mit Preussen nach Berlin zu schicken. Knuth gab nach und bat den 17. Sept. Reedtz, nach Berlin zu gehen.

Hier ein Resultat in Übereinstimmung mit den ihm mitgegebenen Instruktionen zu erreichen, erwies sich nun sofort als unmöglich. Dagegen schlug Preussen vor, nachdem es die Einwilligung

der provisorischen Regierung verschafft hatte, eine Regierung von 5 von den in dem betreffenden Artikel der Konvention genannten 9 Personen zu bilden (5 Mitglieder und 5 Suppleanten waren genannt, Carl Moltke sollte ja aber ausgeschlossen sein). Hierauf ging Reedtz in einer Konferenz (27. Sept.) bei dem englischen Gesandten Westmorland ein. 5 der betreffenden Personen erklärten sich darauf bereit, unter bestimmten Bedingungen — Zustimmung der Landesversammlung und Aufrechterhaltung des Staatsgrundgesetzes vom 15. Sept. — die Regierung zu übernehmen. Auf Wunsch Preussens wurde diese Erklärung doch von einer anderen, für Dänemark minder anstössigen abgelöst. Reedtz und Dönhoff unterschrieben dann am 12. Okt. datiertes Protokoll über die Ernennung dieser Personen. Präsident wurde Graf Th. Reventlow-Jersbeck. Auf Reedtz' Verhandlungen in Berlin hatten die von Knuth einlaufenden, widersprechenden Schreiben, welche im Aufsatze näher erwähnt werden, keinen Einfluss ausüben können.

Mit dem Abschlusse dieser Verhandlungen betrachtete Preussen seine Aufgabe als beendet. In Frankfurt hatte man am 16. Sept. die Konvention anerkannt, »so weit sie noch ausführbar sei« (!), man hatte beschlossen, nun selbst Verhandlungen mit Dänemark zu führen, und hatte Stedmann als Reichskommissär ernannt (statt Preussens Wildenbruch). Stedmann und Reedtz setzten dann am 22. Okt., nachdem die provisorische Regierung aufgelöst und die Landesversammlung ihre Sitzungen aufgeschoben hatten, die neue Regierung auf Schloss Gottorp ein. In Übereinstimmung mit einem Auftrage Knuths erklärte Reedtz doch zuvor, dass Dänemark der neuen Regierung Alsen und Arroe nicht übergeben werde, wenn sie nicht loyal auftrete. Am Tage ihrer Einsetzung veröffentlichte aber die gemeinsame Regierung eine Bekenntmachung, laut welcher alle von der provisorischen Regierung ausgestellten Gesetze, Verfügungen und Anordnungen wieder in Kraft gesetzt werden sollten. Das galt auch für das Staatsgrundgesetz, doch, wie es heisst, ohne Präjudize für den Frieden. Einen von den zwei Kommissären am 28. Okt. ausgefertigten Protest liess die Regierung unbeachtet. Sie betrachtete sich als die anerkannte Nachfolgerin der provisorischen Regierung. Erst im Dezember erklärte dann Dänemark die gemeinsame Regierung für insurrektionell und wurde später dazu genötigt, den Waffenstillstand im Frühling 1849 zu kündigen, um dem schleswig-holsteinischen Regiment dieser Regierung ein Ende zu setzen.